

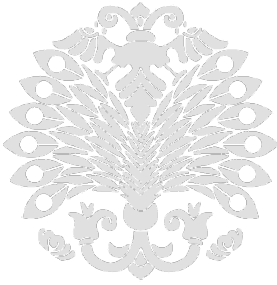
Abbâsî Sarayında Bir Türk Âlimi: Ebu Bekr es-Sûli ve Kasideleri

A Turkish Scientist in the Abbasid Palace: Abu Bakr al-Suli and His Poems

Ali BANİ ALİ

The University of Jordan, Faculty of Foreign Languages, Department of Asian Languages, Amman, Jordan.

Geliş Tarihi/Received: 20.07.2025
Revizyon Veriliş Tarihi/Revision Issued: 26.08.2025
Revizyon Bitiş Tarihi/Revision Ended: 26.08.2025
Kabul Tarihi/Accepted: 28.08.2025
Yayın Tarihi/Publication Date: 22.09.2025

Sorumlu Yazar/Corresponding author:

E-mail: al.baniali@ju.edu.jo

Cite this article: Bani Ali, A. (2025). A Turkish Scientist in the Abbasid Palace: Abu Bakr al-Suli and His Poems. *A Journal of Iranology Studies*, 23, 18-37.

Atıf: Bani Ali, A. (2025). Abbâsî Sarayında Bir Türk Âlimi: Ebu Bekr es-Sûli ve Kasideleri. *Doğu Esintileri*, 23, 18-37.

Content of this journal is licensed under a Creative Commons Attribution-Noncommercial 4.0 International License.

Öz

Kozmopolit bir toplumun, mevali zihniyetinden kopuşu ile birlikte evrensel bir kültür ve edebiyat dairesinde kapsayıcı bir nitelik kazandığı Abbâsî edebiyatının yetiştirdiği önemli âlim ve edebiyatçılardan biri de es-Sûlî'dir (d.255/869 – ö.945/335?). O, Bağdat'ta hâfız ve muhaddis kimliğiyle tanınan bir âlimdir. Kısa zamanda birçok halifenin güvenini kazanmış, onların çocuklarına mürebbi olmuş, bu sırada ilmini ilerleterek önemli eserler kaleme almıştır. Yaşamının sonlarında büyük zorluklar yaşamasına rağmen, saray tarafından korunmuş velut bir şair ve âlim olarak dikkat çekmiştir. Belagatli, methiye, hikmet ve tasvir içeren şiirler yazmış, başka şairlerin şiirlerini de tazmin etmiştir. Bir kısmı günümüze ulaşmasa da edebî, dinî ve tarihî alanlarda 76 manzum ve mensur eser yazmıştır. Bu makalede, şairin farklı kaynaklarda dağınık olarak bulunan kasideleri Mısırlı el-Omari tarafından yayımlanan Divan'dan hareketle dil, üslup, muhteva ve şekil özellikleri açısından incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: İslam Tarihi, Abbâsî Dönemi, es-Sûli, Kaside, Divan.

ABSTRACT

The Abbasid literature, which emerged in a multi-cultural society, moved beyond the concept of Mawali and evolved into a more inclusive cultural domain. One of the significant scholars and poets cultivated in this environment was Abu Bakr al-Suli (869–945 CE). Known in Baghdad for his mastery of Quranic recitation and hadith narration, he quickly earned the trust of several Abbasid caliphs and served as a tutor to their children. Despite the challenges he faced later in life, al-Suli remained a prolific scholar and poet under palace protection. He composed eloquent poetry, particularly in the genres of eulogy (madîh), wisdom, and imagery, and transmitted the works of other poets. Al-Suli authored 76 works in literature, theology, and history—though not all have survived. This article analyzes a selection of his qasidas, compiled into a Diwan by the Egyptian scholar al-Omari, in terms of language, style, content, and form.

Keywords: History of Islam, Abbasid Age, al-Suli, Poem, Diwan.

GİRİŞ

Abbâsî Devleti; doğuda Çin ve Hindistan, batıda Atlas Okyanusu ve Sudan, kuzeyde Türk sınırı, Hazar denizi ve Rum diyarı, güneyde ise Hint okyanusuna ulaşmıştır. Dolayısıyla Sint, Horasan, Maverâünnahir, İran, Irak, Şam, Mısır ve Fas gibi geniş ve önemli coğrafyalar üzerinde hüküm sürmüştür. Yayılmış olduğu bu geniş coğrafyada farklı kültür ve etnik unsurlar bir çatı altında topladığı için sosyo-kültürel ve ekonomik açıdan kozmopolitik bir zenginliğe ulaşmıştır (Dayf, 1966, s. 89).

İslâm tarihinde Abbasîler dönemi, farklı ırklara mensup insanların bir araya gelerek sosyal, kültürel ve edebî değerlerin kaynaşp birleşmesi suretiyle yepyeni bir oluşumun ortaya çıkmasını sağlamıştır. Arap kültürünü derinden etkileyen bu oluşum, özellikle Arap edebiyatının yeni bir mecraya doğru yönelmesini de sağlamıştır. Abbasî edebiyatı olarak adlandırılan bu edebiyat, Arap edebiyatı tarihi ile ilgili kitaplarda; Arapların yanı sıra Arap olmayanlar tarafından da oluşturulduğu için el-Edebü'l-müvellad veya edebî alanda gerek Câhiliye, gerekse Emevî dönemlerine göre büyük yenilikler ve değişiklikler taşımasından dolayı *el-Edebü'l-muhdes* olarak da isimlendirilmiştir. Yeni toplumun ruhunu yansıtan Abbasî edebiyatının doğuşuyla birlikte şiir, saf Arap duygusundan gittikçe uzaklaşmış; şekilden muhtevaya, kafiye den vezne kadar yenilenerek mahallî olmaktan sıyrılıp, evrensel bir boyut kazanmıştır (Ferrûh, 1968, c. 2, ss. 39-41). Bu bağlamda ilgili dönemdeki kültürel ve edebî faaliyetlere yaptığı çalışmalarla katkı sağlayan birçok âlim ve sanatkârdan birisi de Türkistan'dan bu coğrafyaya gelen Ebu Bekr es-Sûlî'dir.

Ebu Bekr es-Sûlî hakkında günümüze dek Arap coğrafyasında ve Türkiye'de birçok çalışma yapılmıştır. Ancak es-Sûlî'nin kasidelerini inceleyen Türkçe çalışma yok denecek kadar azdır.¹ Bu çalışmada şair Ebu Bekr es-Sûlî'nin hayatı, edebî kişiliği ve kasideleri ele alınacaktır.

Ebu Bekr es-Sûlî'nin Hayatı

Ebu Bekr es-Sûlî'ye yer veren tüm tabakat kitapları ve biyografik kaynaklarda, şairin tam ismi; Muhammed b. Yahya b. Abdullah b. el-Abbâs b. Muhammed b. Sûl Tekîn şeklinde geçmektedir (İbn Halikân, 1970, s. III/477; İbnü'l-Asîr, 1966, s. VI/324; es-Sem'ânî, 1912, s. 357; İbnü'l-Cevzî, 1992, s. VI/359; el-Merzübânî, 1960, s. 365; el-Hamavî, 1936, s. XIX/109. Bazı kaynaklarda sadece şairin ve babasının ismi bulunmaktadır (el-Hanbelî, 1989, s. II/339). Tüm tarih ve edebiyat kaynaklarında, şairin künyesi olan es-Sûlî kullanılarak onun büyük atası olan Sûl Tekîn'in soyundan geldiği vurgulanmıştır (İbn Halikân, 1970, s. I/25). Mesela İbnü'l-Enbârî bu hususta şunları ifade etmektedir “Soylu biri idi. En büyük atası Sûl, soyu ise Cürcan krallarına dayanmaktaydı.” (el-Anbârî, 1985, s. 204). Ebu Bekr es-Sûlî, Bağdat'ta doğmuştur. (el-Hamevî, 1936, s. XIX/110). Adı geçen kaynaklarda şairin çocukluğu hakkında bir bilgi bulunmamaktadır. Fakat şairin kaleme aldığı eserlerde geçen bilgilere göre es-Sûlî, yaklaşık 255/869 yani hicri üçüncü yüzyılın ikinci yarısında doğmuştur (el-Omarî, trs, s. 62; Özaydın, 2009, s. XXXVII/492).

Gençlik yıllarında Bağdat'a gelmiş ve burada şairler ve edipler ile görüşmüştür. Nitekim 276/890 yılında el-Buhturî (es-Sûlî, 1958, s. 49). ve el-Müberred ile görüşen (es-Sûlî, 1958, s. 99) es-Sûlî, İbn Ebi Tâhir ile bir araya gelişini şu şekilde kaydetmektedir: “İbn Ebi Tâhir'i Basra'da 277/891 yılında gördüm, ondan iki veya üç meclis naklettim. Fakat İbn Tâhir'in bilgileri/gerçekleri tahrif ettiğini görünce bunu bırakıp gittim (es-Sûlî, 1979, s. 210). İşte bu tespitlerden hareketle şair, yaklaşık 255/869 yılında doğduğu, erken yaşlardan itibaren ilim ve edebiyat meclislerine ilgi duyduğu düşünülmektedir.

Kaynaklarda, es-Sûlî'nin hayatına dair verilen bilgiler içerisinde kesin olanlar, halifeler ve devlet ricaliyle bulunduğu temaslardır. Buna göre şairin ecdadı divan katipliği, valilik gibi çeşitli görevlerde bulunmuş ilim, irfan ve edebiyatla iştigal etmişlerdir. Şair de ecdadının izinden gitmiş, ilim ve edebiyatla ilgilenmiştir. es-Sûlî, kültür ve ilim başkenti olan Bağdat'ta *Kuran-ı Kerim*'i ezberlemiş, hadis-i şeriflerin okunma ve yazılma yöntemlerine vakıf olmuştur. Daha sonra hem ilim tahsiline devam etmek hem de hadis'i şerif rivayet etmek için Basra ve Kûfe'ye gitmiştir (es-Sûlî, 1979, s. 210).

Şair, gençlik yıllarında asıl hedefi olan büyük bir âlim olmak ve halifelerin sarayına girip himayesini elde etmek için tüm gücüyle gerekli hazırlıkları yapmıştır. Özellikle halifelere ulaşabilmek için ilk önce vezir başta olmak üzere tüm devlet büyükleriyle ilişki kurmaya gayret etmiş, onlara hizmet edip methiyeler sunmuştur. Bu gayreti meyvesini vermiş ve devlet erkânı ile halifelerin dikkatini çekmeyi, hizmetlerine girmeyi ve nedimi olmayı başarmıştır. nitekim ilk halife olan Mu'tazid Billah ile görüşmüş, 279-289/893-895 yılları arasında onun sarayında katip olarak görev yapmıştır. Hatta ondan bahseden

¹ es-Sûlî ile ilgili yapılan çalışmaların tamamına değinmek bu çalışmanın sınırlarını aşacaktır. Bu sebeple burada söz konusu şairle ilgili bizim de istifade ettiğimiz şu çalışmaları zikretmekle iktifa ediyoruz: Ahmet Savran, Abbâsî Edebiyatında Sûlîler ve Ebu Bekr es-Sûlî (Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları, 1995); Ahmed Camâl el-Omarî, Ebu Bekr es-Sûlî Hayâtuhu ve Edebuhi ve Dîvânuhu (Kahire: Dâru'l-maârif Yayınları, ts); Hüseyin Subhî Nâsir, Ebu Bekr es-Sûlî Nâkiden (Bağdat: Dâru'l-Câhiz Yayınları, 1975); Ebu Bekr es-Sûlî, Şerhu's-Sûlî li-dîvânî Ebu Temmâm, der. Halef Numân (Bağdat, Dâru'l-Câhiz Yayınları, 1977); Ali el-Havâtmeh, Ebu Bekr es-Sûlî ve cihûduhu en-Nakdiyye (Amman, eş-Şarku'l-Evsat Ahmed Camâl, Edebiyat Fakültesi, Yüksek Lisans Tezi, 2010); Ebu Bekr es-Sûlî, Ahbârü'l-Buhturî. der. Sâlih el-Aştâr (Şam: el-Mecma'u'l-ilmî Yayınları, 1958); Ebu Bekr es-Sûlî, Kitâbu'l-Evrâk, nşr. Hurt Den. (Beyrut: Dâru'l-mesîre Yayınları, 1979); Abdülkerim Özaydın, “Sûlî Ebu Bekir”. Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. (İstanbul: TDV Yayınları, 2009), 37/492-293.

kaynaklar da es-Sûlî'nin, halifenin ilgisine ve sevgisine nail olduğunu kaydetmişlerdir. Şair, çeşitli münasebetlerde halifeye sunmuş olduğu methiyelerinde devlette cereyan eden olayları ve halifenin çevresiyle olan ilişkilerini dile getirmiştir.

Halife Mu'tazid Billah'ın vefatından sonra 289-295/903-909 yılları arasında halife el-Müktefî Billah'ın yakınları arasına giren ea-Sûlî, halife el-Müktefî vefat edince halife el-Muktedir Billah'ın sarayında bulunmuştur. Şair, halifenin ilgisini çekmiş, onunla nedimlik yapmıştır. Hatta es-Sûlî'nin satrançta usta olması, halifenin ona karşı duyduğu sevgiyi artmıştır. Ayrıca halife el-Muktedir, es-Sûlî'nin ilim ve edebiyattaki ustalığı ile sahip olduğu öngörü, zekâ ve feraset gibi özellikleri fark edince, onu oğulları Hârûn ve Muhammed'in hocası ve mürebbisi olarak atamıştır. Bu dönemde es-Sûlî'nin ilmî hayatında ilerleme görülmektedir. Çünkü bu dönemde hocalık ve mürebbiliğin yanında halifenin musahipliğini yapmıştır. Özellikle halifenin yanında olması ve hocalık yapması onun ilmi hayatına önemli katkılar sağlamıştır hatta bir çok ilim dalında eserler vermiştir (el-Omarî, trs, s. 66).

Es-Sûlî'nin hayatındaki en huzurlu ve rahat dönem, halife er-Râzî'nin yanında bulunduğu dönemdir. Bu dönemde er-Râzî'ye sunduğu methiyelerle şiir sayısında ciddi bir artış olmuştur (es-Sûlî, 1979, s. 20). Es-Sûlî, yetmiş yaşından sonra fakirliğe düşmüş ve zor bir hayat geçirmiştir. Bu dönemde şair, yaşama zevkini kaybetmiş ve huzursuzluğa düşmüştür. es-Sûlî, bu dönemde halife el-Muttakî'nin veziri olan ibn Mukle'ye kasideler sunmuşsa da bir karşılık bulamamıştır. Hayatının bu zorlu döneminde Bağdat'tan ayrılmaya karar vermiş ve Vâsıt'a gitmiştir. Es-Sûlî, Vâsıt'ta Emir Beckem himayesine girmiş ve orada kaybettiği itibarı ve saygıyı yeniden kazanmıştır (el-Omarî, trs, s. 68-96). Vâsıtlılar da Sûlî gibi bir muhaddis ve fakihin kendilerine camide vaaz vermesini ve ders okutmasını istemişlerdir. Bunun üzerine es-Sûlî de haftada iki kez belli bir camide halka vaaz vermeye başlamıştır. 333/943 senesinde es-Sûlî, halife el-Muttakî-Lillah'ın vefat haberini alınca, Bağdat'a dönmüş, ancak yeni halife olan el-Müstekfî Billah'tan arzu ettiği ilgi ve itibarı görememiştir (el-Bağdâdî, 1931, s. III/49).

Es-Sûlî'nin doğum tarihi gibi ölüm tarihi de kesin olarak belinmemektedir. Ancak bazı kaynaklarda onun 945/335, bazılarında ise 336/946 yılında vefat ettiği söylenmiştir (İbn Halikân, 1970, s. III/478; Dayf, 1966, s. 381; Özaydın, 2009, s. XXXVII/492).

Şairliği

Kaynaklarda belirtildiğine göre es-Sûlî, döneminin büyük âlimlerindendir. Şairin farklı konularda eserler vermesi, edebî ve tarihî konulara hâkimiyeti onun ilminin genişliğinin göstergelerindendir. es-Sûlî'nin bulunduğu ortam, saraya yakınlığı, iştirak ettiği dost meclisleri onun şiirlerindeki siyasî, edebî ve kültürel yönün gelişmesini sağlamıştır. Şairin devrin halifesinin eğlence meclislerinde bulunması onun musiki ve gınâ hususundaki bilgisini göstermesi açısından önemlidir. es-Sûlî'nin bilgin olmasındaki en büyük etken sözlü kaynakların yanında yazılı kaynaklardan da istifade etmesidir. es-Sûlî, sadece bir şair değil aynı zamanda önemli bir şiir ravisidir. Pek çok şairin şiirini rivayet etmiştir. Bu alanda uzmanlaşmıştır denilebilir.

es-Sûlî'nin dînî, tarihî ve kültürel bilgisinin yanında çok iyi şiir bilgisi de vardır. Onun divanında methiye, tasvir, hikmet vb. konularda söylediği birçok şiirler mevcuttur. Şair, nazmettiği şiirlerinde hemen hemen aynı üslubu kullanmıştır. es-Sûlî'nin şiirlerinde hocası Mu'tez gibi belagat önemli yer tutar. Edebî sanatlardan kinaye, istiare ve teşbihe çokça yer vermiştir. Kasidelerinde kullandığı zor kafiyeler, es-Sûlî'nin şiir dilinin oldukça güçlü olduğunu göstermektedir. Arapça yazdığı şiirlerde Farsça nadir ve garip lafızlara da yer vermiştir (Savran, 1995, ss. 111-115).

Abbâsîler döneminde es-Sûlî'nin mümtaz şairlerden biri olmasını sağlayan faktörleri es-Sûlî'nin divanını neşreden el-Omarî, divanın mukaddime kısmında şu şekilde tespit etmiştir:

1. “Şairin cahiliye döneminden yaşadığı döneme kadar Arap edebiyatının çeşitli dallarına vakıf olması: es-Sûlî'nin kaleme aldığı tüm eserleri okuyan kişi, şairin Arap edebiyatındaki edebî sanatları ve bu sanatların özelliklerini ayrıntılı bir şekilde idrak edip onlarla eserlerini süslediğini görür.
2. Abbâsîler döneminde Arap ülkesinde yaşamış yabancı kültürleri öğrenmesi ve bu kültürlerden etkilenmesi.
3. Zamanında geçerli olan dînî ve müspet bilimlere vakıf olması. Özellikle bu özelliği, es-Sûlî'nin hem pek çok alanda, hem de çok sayıda eser vermesine vesile olmuştur.
4. Tüm vaktini ilim ve edebiyata vermesi: es-Sûlî, bir başka iş veya meşgaleden uzak durmuş, hayatı boyunca saraylarda halifelerin yanında kalmış, çeşitli bilimleri öğrenerek kendini yetiştirmiştir. Bir başka ifade ile şair, hayatı boyunca ilim ve edebiyat ile iştigal etmiştir. Şunu söylemek mümkündür: Onun amacı ilim satmak değil, ilmin güzelliğini göstermektir (el-Omarî, trs, ss. 188-189).

Yukarıda sayılan hususlar; bir taraftan es-Sûlî'nin şiir konusunda sahip olduğu birikimi diğer taraftan çeşitli konularda eserler vermesine imkan sağladığını göstermektedir.

es-Sûlî, şiirde “anlam, düşünce ve üsluba” çok önem vermiştir. Onun şiirlerinde en dikkat çeken husus; bedî sanatlarına yer

vermesidir. Zira şairin, şiirlerini söz konusu sanatlarla süslemesi onun şairlik yönünü göstermesi açıdan önemlidir. Şair, aşağıdaki beyitte cinas sanatına yer vermiş ve bu sanatı ustalıklı kullanmıştır. Nitekim beyitte desteklemek veya teyit etmek anlamına gelen “عَضَدَ/addede” ve “direk” anlamında “عَضَدَ/adud” kelimelerinde cinas sanatını başarılı bir şekilde kullanmıştır:

عَضَدَ إِلَهَ أَبَا الْوَفَا بِنَصْرِهِ
عَضَدَ الْخِلَافَةَ سَيِّدُ الْأُمَرَاءِ

“Allah, emirlerin efendisi ve **hilafetin direği** olan Ebu’l-Vefayı yardımıyla **teyit etti**” (k. 1, b. 2).

Başka bir örnekte şair, “vâşale/واصل” ve “vişâl/وصال” kelimelerinde de güzel bir şekilde cinas sanatını kullanmıştır:

قَدْ وَاصَلَ النَّصْرَ الْمَتَابِعَ سَيْفُهُ
كَوَصَالَ خَبِّ كَارِهِ لِحَفَاءِ

“Muhakkak ki; onun kılıcı, üst üste gelen zaferi **devam ettirdi**. Bu zafer ayrılıktan nefret eden **âşıkların kavuşması** gibidir” (k. 1, b. 5).

es-Sûlî şiirlerinde tezat sanatına da yer vermiştir. Örneğin aşağıdaki beyitte şair, güldü anlamına gelen “dahiket/صَحِكَتْ” ve “keder veya neşesizlik” anlamındaki “kütûb/قُطِبَ” kelimeleri üzerinden tezat sanatına yer vermiştir.

صَحِكَتْ بِهِ الْأَيَّامُ بَعْدَ قُطُوبِهَا
وَجَلَا الصَّيَاءُ بِهِ دُحَى الظُّلَمَاءِ

“Yaşadığı neşesizlikten sonra günler onun seyesinde güldü. Onunla da gece karanlığı ortadan kaldırıldı” (k. 1, b. 9).

Bir başka örnekte ise şair, “gay/عَيَّ” yani “zulüm” ve “rüşd/رشد” yani adalet kelimelerinde tezat sanatını kullanmıştır.

قُلْ لِّخَيْرِ النَّاسِ كُلُّهُمْ
لَا أَحَاشِي فِيهِ مِنْ أَحَدٍ
الَّذِي يَرْضَى إِلَهَهُ
بِهِ مُذْهَبًا لِلْعَيِّ بِالرُّشْدِ

“Hiç kimseyi hariç tutmadan insanların en hayırlısına söyle ki Allah seni **rüşdüyle fesadı** gideren olarak seçti” (k. 8, b. 5).

es-Sûlî’nin edebi kişiliğini yansıtan en önemli hususlardan biri; onun tasvirdeki gücü ve maharetidir. Şair, kasidelerinde savaş, tabiat, hayvan, his/duygu tasvirlerine yer vermiştir. Bunun yanında es-Sûlî’nin şiirlerinde nesne tasvirleri de önemli bir yer tutar.

İktibas sanatı da es-Sûlî’nin şiirlerinde görülmektedir. Şair anlattığı bir konuyu ayetlerden kısmen veya tamamen alıntı yaparak anlatmıştır. Örneğin aşağıdaki beyitte şair, memduhunun kahramanlığını dile getirirken, “Allah’ın yardımı gelip fetih gerçekleştiğinde إِذَا جَاءَ نَصْرُ اللَّهِ وَالْفَتْحُ” Nasr suresinin ilk ayetini iktibas etmiştir.

وَمَا نَصَرَ اللَّهُ امْرَأً أَنْتَ حَرْبُهُ
وَأَنْتَى لَهُ بِالنَّصْرِ وَاللَّهُ يَنْصُرُكَ

“Allah, sana karşı gelen hiç kimseye yardım etmez. Allah’ın yardımı sana gelince o, asla zafere nail olamaz”. (k. 12, b. 17).

es-Sûlî, şiirlerinde tarihi olaylara veya kişilere de göndermeler yaparak telmihte bulunur. Mesela şair, bir kasidesinde zamandan şikayet ederken Cahiliye döneminde kırk sene süren Besûs ile Dâhis ve’l-Gabrâ’ ismiyle bilinen savaşı zikrederek gönderme yapmıştır.

إِنَّ بَيْنِي وَبَيْنَ دَهْرِي حَرْبٌ
جَاوَزَتْ حَرْبَ دَاخِسٍ وَالْبَسُوسِ

“Zamanla uzun süren bir savaşım var. Bu savaş **Besûs ve Dâhis** savaşını aştı” (k. 14, s. 29).

Eserleri

es-Sûlî’nin siyaset tarihinden tabakata, edebiyat tarihinden dini eserlere kadar manzum veya mensur yaklaşık 76 eseri vardır. Ancak bu eserlerden bazıları günümüze ulaşmamıştır. es-Sûlî’nin eserlerinden bazıları şunlardır:

Siyaset Tarihi: Kitâbu’l-Evrâk, Kitâbu’l-Vuzerâ’, Ahbâru’l-Karâmita.

Tabakat: Ahbârûş-Şu’arâ’, Ahbâr Evlâdu’l-Hulefâ’, Ahbâr Ahmet b. Yusuf.

Edebiyat: Ahbârû Ebu Temmâm, Ahbârû’l-Ferezdek, Ahbâr Şu’arâ’l-Yemen. Şerh Divân Ebu Temmâm.

Dini Eserlerden: eş-Şâmil fi İlmi’l-Kur’ân, Kitabu’l-İbâde, Kitâbu Ramazân.

Çeşitli Konulardaki Eserler: Kitâbuş-Şatranc, Kitâbus-Sa’ade, Kitâbu’l-Ahbâr el-Mensûra.

Şiir Divanları: Divân İbnur-Rûmî, Divân Ebu Temmâm, Divân el-Buhturî, Divan Ebu Nuvâs. (el-Omarî, trs, ss. 340-408).

Ebu Bekr es-Sûlî’nin Kasideleri

Ebu Bekr es-Sûlî’nin kasideleri, yakın zamana kadar edebiyat kaynaklarında dağınık bir şekilde bulunuyordu. Bu kasideler, ilk defa Mısır’daki Zakazîk Üniversite’sinde görev yapan Ahmet Cemal el-Omari tarafından toplanarak yayımlanmıştır. El-Omari, es-Sûlî’nin hayatı, sanatı ve eserlerini ele alan kapsamlı bir eser kaleme alırken, bu esere şairin nazmetmiş olduğu kasideleri ve kıtaları içeren Divan’ı da eklemiştir. Biz de bu çalışmamızda Divan’da yer alan 28 kasideyi hem şekil hem muhteva

hem de dil ve üslup bakımından inceleyerek onların tercümelerini vereceğiz.

Şekil Özellikleri

Beyit Sayısı

Ebu Bekr es-Sûlî'nin Divan'ında 28 kaside bulunmaktadır. Bu kasidelerde beyit sayılarının 7 ile 91 arasında değiştiği görülmektedir. Üç kaside 7, 8, 13 beyitten, iki kaside 10, 22, 34, 50 beyitten oluşmaktadır. 25, 33, 36, 42, 47, 54, 71, 83, 84, 91 beyitten oluşan birer kaside mevcuttur. Kasidelere baktığımızda, kaside uzunluklarının şairin tercihi yönündedir. Aşağıdaki tabloda kasidelerin numaraları, beyit sayılarıyla birlikte verilmiştir:

Tablo1

Kaside Beyit Sayısı ve Numaraları

Beyit Sayısı	Kaside Numarası
7	2, 4, 28
8	16, 17, 24
10	9, 26
13	6, 10, 11
14	20
22	3, 8
25	22
33	5
34	12, 23
36	27
42	1
47	18
50	7, 15
54	14
71	19
83	25
84	21
91	13

Vezin ve Bahirler

Ebu Bekr es-Sûlî kaleme almış olduğu 28 kasidede 10 farklı vezin ve bahir kullanmıştır. Aşağıda kaside numarası, vezinleri ve bahirleri verilmiştir.

Tablo2

Kaside Vezni, Bahirleri ve Numaraları

Vezin	Bahir	Kaside Numarası
Fâ'ilâtün Müste'îlün Fâ'ilâtün	Haff	3, 4, 11, 13, 14, 16, 21, 25
Fe'ûlün Mefâ'ilün Fe'ûlün Mefâ'ilün	Tavîl	9, 12, 18, 23
Mütefâ'ilün Mütefâ'ilün Mütefâ'ilün	Kâmil	1, 17, 19, 24
Müste'îlün Müste'îlün Fâ'ilün	Serî'	15, 26, 28
Müste'îlün Fâ'ilün Müste'îlün Fe'ilün	Basît	2, 5
Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün	Remel	10, 20
Müfâ'iletün Müfâ'iletün Fe'ûlün	Vâfir	22, 27
Fâ'ilâtün Fâ'ilün Fâ'ilâtün	Medîd	8
Müste'îlün Mef'ûlâtü Müste'îlün	Münserih	7
Müste'îlün Müste'îlün	Recez	6

Kafiye

Kafiye, kasidenin vazgeçilmez şartlarından. Onun ehemmiyeti kasidenin şekline ahenk sağlamasındandır. Genel itibariyle Arap edebiyatında divanlar, içerdiği kasidelerin kafiyelerine göre tertip edilmektedir. Şairin divanı da bu esasa göre tertip edilmiştir. Şair, 13 farklı kafiye ile kaside nazmetmiştir. Kasidelerde kullanılan kafiye ağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo3

Kaside Kafiye ve Numaraları

Kafiye	Kaside Numarası
Hemze/ء	1
Bâ'/ب	2, 3, 4, 5
Dâl/د	6, 7, 8, 9
Râ'/ر	10, 11, 12
Zâi/ز	13
Sîn/س	14, 15, 16
Şîn/ش	17
Şâd/ص	18
Ḍad/ض	19, 20, 21
Kef/ك	22
Lâm/ل	23, 24
Mîm/م	25, 26
Nûn/ن	27, 28

Muhteva Bakımından es-Sûlî'nin Kasideleri

Mukaddime (Giriş Bölümü)

es-Sûlî'nin kasideleri incelendiğinde, kasidenin giriş bölümünde Arap kasidesinin doğuşundan beri kullanılan atlat ve bedevilerin hayatını akseden konuları ele almadığını görülmektedir. Nitekim şair, kaside girişlerinde müjde veya umut verme konusuna yer vermiş, hatta kasidelerine bununla başlamıştır (el-Omari, trs, s. 129).

Müjdeleme

Şair, bir halife, emir veya veziri methetmek için kaside yazdığı zaman, bu kasidenin giriş bölümünde halifenin gelişyle beraber İslam'ın izzeti, devletin heybeti ve müslümanların huzur bulduğunu vurgular. Mesela şair, Halife er-Râzî'nin tahta çıkmasıyla beraber mülkün yeniden yükseleceğini belirtir. Ona göre halifenin tahta çıkışıyla, hilafet güçlenecek ve Müslümanlar huzur ve mutluluğa kavuşacaklardır.

أَصْبَحَ الْمُلْكُ عَالِيًا بِأَبِي الْعَمَسِ
بِأَسْ أَعْلَى الْمُلُوكِ بَعْدَ انْخِفَاضِ
وَاسْتِقْضَا السُّرُورِ فِي سَائِرِ
نَاسِ بِالْمَلِكِ الْمُهَذَّبِ الْفَيَاضِ

“Mülkün yaşadığı çöküşten sonra, en üstün halife olan Ebu'l-Abbâs ile “mülk” yeniden değer kazandı. Saygılı ve cömert halife sayesinde insanlar arasında bolluk ve mutluluk yayıldı” (k. 21, b. 1-2).

es-Sûlî, er-Râzî için yazdığı bir methiye girişinde, zamanın uzun süreden sonra güldüğünü, Müslümanlar'ın mutlu olduğunu söyler. Bahtıyarlık, günlerin keder ve gam elbiselerini atıp sevinç ve mutluluk elbiselerini giyindiğini söyler. Bu doğrultuda es-Sûlî, Allah'ın zayıf ve güçsüz hilafet için mükemmel bir halife seçtiğini ve bu halife ile hilafetin güçlenmiş olduğunu söylemiştir.

صَبَّحَ الدَّهْرُ بَعْدَ طُولِ غُيُوبِ
طَالِعًا بِالسُّعُودِ لَا بِالنُّحُوسِ
وَأَتَتْهُ الْإِيمَانُ مُعْتَذِرَاتِ
لَا بِسَاتٍ تَعِيْمَهَا بَعْدَ بُؤْسِ
رَضَى الرَّاضِي إِلَهُ لِمَلِكِ
أَوْضَحَ النَّهْجَ مِنْهُ بَعْدَ الدُّرُوسِ
أَنَّ اللَّهَ بِالْخَلِيفَةِ مُكَلِّمًا

مُوجِسَ الرَّبِّعِ وَاهِنَ التَّاسِيسِ

“Zamanın uzun süren somurtkanlığından sonra güldü, ancak uğursuzluk değil, bahtıyarlık getirdi. Günler, özür dileyerek bize geldi, Sıkıntıdan sonra nimetleri giyinerek bize geldi. Allah, mülk/hilafet için er-Râzî’yi seçti, O da mülkün kaybettiği heybeti yeniden iade etti. Allah, hilafetin zayıflığı ve düzensizliğini gidermek için, Mülke güçlü ve heybetli bir halife seçti” (k. 14, b. 1, 2, 3, 7).

Aynı kasidede şair onu, hayat esintisi olarak niteler. Şaire göre er-Râzî, zamana can vererek onu güldürmüştür. Artık zamanın duyduğu mutluluk, sevenlerin kavuşması veya bir düğün gibi olmuştur.

يَا نَسِيمَ الْحَيَاةِ أَضْحَكْتَ دَهْرَ
أَكَانَ لَوْلَاكَ دَائِمُ التَّغْيِيسِ
إِنَّ أَيَّامَكَ اللَّذَادُ كَوْصِلِ الْـ
جَبَّ طَيِّبًا وَتَوَمَّةَ النَّعْرِيسِ

“Ey hayatın esintisi, sen dünyayı mutlu ettin, sen olmasaydın dünyada sıkıntılar devam eder miydi? Senin sayende günler güzel oldu. Âşıkların kavuşması ve düğün gecesi gibi oldu” (k. 14, b. 9-10).

Gazel

es-Sûlî’nin kasidelerinin giriş bölümünde işlenmiş konulardan biri de gazel, yani aşktır. Şair, kasidenin giriş bölümünde gazel konusunu ele almış, kendisini perişan bir âşık olarak takdim etmiştir. Çünkü aşk, onu hasta eden, sabrını tüketen bir duygudur. Öte yandan şair, sevgilinin fiziki unsurlarına yer verip onun güzellik unsurlarını yüceltmıştır. Aşağıda es-Sûlî kasidesinin giriş bölümünde gazel konusuna yer vermiştir.

سَيِّدِي أَنْتَ إِنِّي بِكَ صَّابٌ بَيْنَ
أَيْدِي الْهَمُومِ وَالشَّوْقِ نَهَبٌ
وَشَفِيعِي إِلَيْكَ أَنِّي مُجِيبٌ
وَقَدِيمًا أَحَبُّ مَنْ لَا يُجِيبُ
بَعَثَ الْحُبُّ لِي سِقَامًا فَأَعْدَى
بِي حُرْنَا مُدَاوِمًا مَا يَغِيبُ
لَيْسَ لِي نَبَأٌ أَسْأَلِي بِهَا النَّفْسَ
سَ لِمَا قَدْ رَأَى وَلَا لِي قَلْبٌ
ضَاعَ صَبْرِي وَأَخْلَفْتَنِي ظُنُونٌ
كَاذِبَاتٍ يَلْذَمْنَ مَنْ يَصِيبُ
لَكَ خَذُّ مَوْرَدِ الْأَسْوَدِ سَهْلٌ
وَقَمَّ طَيِّبُ الْمُجَاجَةِ عَدْبٌ
وَجَبِينُ تَلَالُؤِ الْحُسْنِ فِيهِكَ
هَلَالٌ تَكْشَفَتْ عَنْهُ حُجُبٌ
وَجُفُونٌ مُقْتَرَاتٌ مَرَاضٌ وَحَدِيثُ
الْمُسَوْنَةِ اللَّفْظِ رَطْبٌ
وَقَوَامٌ لِلزَّبْحِ فِيهِ اخْتِكَارٌ يَنْتَنِي
تَنْتَنِي الْغُصْنُ شَطْبٌ
أَخْضَبَ الْحُسْنَ فِي جَمِيعِكَ إِلَّا
أَنَّ حَظِّي مِنْ كُلِّ ذَلِكَ جَدْبٌ

“Efendimsin. Ben sana âşığım, ancak ben dertlerin elleri arasındayım ve özlem bana süratle geliyor. Benim sana âşık olmam, sana şefaathçi oldu, fakat ben, beni sevmeyen birine âşık oldum. Aşk, bana hastalık getirdi, hüznün kaybolmadan beni kuşattı. Benim kalbim o kadar acı gördü ki ancak onu teselli edecek bir şey bulamıyorum. Sabrım tükendi, gerçek olmayan şüphelerim beni zayıf düşürdü, fakat âşık olan bunları hoş karşılar. Yanağın kırmızı ve pürüzsüzdür, Ağzındaki tükürük tatlı ve lezzetlidir. Alnındaki güzellik, örtüsü olmayan ve parlayan hilal gibi ışık saçıyor. Sihirli göz kapağın (beni) sarhoş eder, sözlerin de tatlı ve yumuşaktır. Uzun boyun, rüzgârın esmesinden sallanan dal gibidir. Güzelliğin, seni kapladı da, fakat ben bu güzellikten mahrum kaldım. (k. 3, b. 1-12)

Zamandan Şikâyet

Şair, nesibde işlediği konulardan birisi de zamandan şikâyetir. Şair, şikâyetlerinde zulme uğradığını, arzu ettiği mertebeye ulaşamadığını, zor bir durumda olduğunu söylerken bunu, zaman unsuruna bağlar.

أَنَا مِنْ بَيْنِ ذَا الْوَرَى مَظْلُومٌ
وَإِذَا مَا خَصَمْتُهُمْ مَخْصُومٌ
تَتَخَطَّأَنِي الْخُطُوطُ قَانَسِي

وَمَكَانِي مِنْ عِلْمِهِمْ مَعْلُومٌ

“Ben insanlar arasında zulme uğramış biriyim, onlarla bir husumet yaşadığımda hep haksız çıkan biriyim. Bahtı kara ve perişan biriyim, Üstelik itibarımı da iyi bilirler” (k. 25, b. 1-2).

Dua

Şair, nesibde dua olgusuna yer vermiştir. Bu bağlamda da Halife Ebu'l-Abbâs'ın Nevruz bayramını kutlarken onun için duada bulunur.

بَارَكَ اللَّهُ لِلْأَمِيرِ أَبِي الْعَبَّاسِ
سَاسَ خَيْرِ الْمُلُوكِ فِي النَّيْزِ
وَأَرَاهُ أَوْلَادَهُ الْغُرَّ أَجْدَاراً
بِمُلْكِهِ نَامٍ وَعَزِيْزٍ

“Allah, halifelerin en hayırlısı olan Ebu'l-Abbâs için Nevruz'u mübarek kılsın. Yüksek şanlı mülke ve şerefe layık olan asil oğullarını da bağışlasın” (k. 13, b. 1-2).

Tahallus

Sözlükte geçiş ve kurtuluş anlamına gelen tahallus, edebiyat terimi olarak mukaddimeden maksat bölümüne geçerken şairlerin söylemiş oldukları bir veya iki beyitlik geçiş bölümüdür. Bu bölümde şair, latif ve zarif sözlerle ve anlamı bozmayarak mukaddimeyi maksada bağlar. Bu bağlantıyı önemli kılan mukaddimenin son beyti ile maksat arasındaki anlam ilişkisi sağlamaktır (Bakkâr, 1982, s. 222).

es-Sûlî, bazı kasidelerinde bu bölüme yer vermiştir. Örneğin aşağıdaki beyitte şair, bir kasidesinin giriş bölümünde gazel konusunu işlemiştir. Söz konusu bölümün son beytinde sevgilinin güzelliğinden söz etmiş, methiyeye geçmeden önce bir beyitte sevgilinin güzelliğini, memduhun cömertliğiyle irtibatlandırarak güzel bir tahallus beyiti ile asıl konuya geçmiştir.

قَدْ ارْتَدْتُ بِالْجَمَالِ جُمْلَتَهُ
كَمَا ارْتَدَى بِالنَّدَى مُحَمَّدُهُ

“Güzellik (sevgilinin) tümünü kapladı. Tıpkı cömertlik, Muhammed'in giydiği gibidir” (k. 7, b. 6).

Maksat (Asıl Konu)

Arap edebiyatı kuramcıları, şiir konularını birbirine yakın bir sınıflandırmaya tabi tuttıkları ifade edilmektedir. Şiir konularını ilk sınıflandıran Ebu Temmâm, Hamase isimli ünlü eserinde, bâb sistemine göre şiiri on konuya ayırmıştır. Bunlar: Hamâset, merâsi, edeb, nesib, hicâ, medh, sıfât, siyer, mulah, mezemmetü'n-nisâdır. Şiir konularını sınıflandıran ikinci kişi olan Ebu'l-Abbâs Sa'leb (öl. 904) temaları: Medh, hicv, risâ, i'tizâr, teşbîb, teşbih ve ahbâr diye yedi konu olarak tasnif etmiştir. Şiir konularını tasnif eden bir başka erken dönem kuramcısı da Kudâme b. Ca'fer'dir. O, Nakdû's-şî'r adlı ünlü eserinde şiiri: Medîh, hicâ, merâsi, teşbih, vasf ve nesîb olarak altı konuya ayırmıştır. Ebu Hilâl el-Askerî de bu konuları: Medh, hicv, teşbih, risâ ve fahr olarak ele alır (Armutlu, 2019, s. 428).

Yukarıdaki bilgiler doğrultusunda, es-Sûlî'nin kasidelerinde medih, fahriye, mersiye, tasvir konularını ele alındığı görülmektedir.

Medih

Medîh (ح-د-م/m-d-h) fiilinin mastarıdır. Yergi kelimesinin zıttı olan övgü anlamına gelmektedir (İbn Manzûr, trs, s. II/589). Edebiyat terimi olarak ise medih; Bir kişinin meziyetlerini övmektir. İlk örnekleri cahiliye dönemi kasidelerinde yer alan methiyelerde şair, ya kendisinin ya da kabilesinin faziletlerinden bahseder. Medih, bu bağlamda asıl hüviyetiyle ortaya çıkmıştır. Bu olgu kısa süre içerisinde şiirde yaygınlık kazanarak benimsendi. Emeviler dönemiyle birlikte, halifeler ve büyüklerin övgüsünde kullanmıştır. Bu durum halifelerin hoşuna gitmiş, şairlerin içinde geçim aracı haline gelmiştir (Garîb, 1981, s. 75).

Medih, cahiliye döneminden itibaren kaside nazım şeklinin asıl konularından birisi olmuştur. Başlangıçta kabilelerin birbirine karşı gösterdikleri dayanışma ve yardımlaşma, medihin konusu olmuştur (Dayf, 1966, s. 210). Buna rağmen cahiliye dönemi şairlerinden Nabîğa ez-Zübânî bu konu geçim aracı haline getirmiştir (el-Kayravânî, 1981, s. I/49). Başka bir ifade ile şiirle para kazanma Nabîğa ez-Zübânî ile başlamıştır. Cahiliye döneminde komşuya iyi muamele, kahramanlık, cömertlik, nesep, aff gibi konular medhin temel kalıpları olmuşlardır (Bani Ali, 2021, s. 285).

Sadru'l-İslâm döneminde Hz. Muhammed, medih için bir kural koymuş, kendisi başta olmak üzere insanları medihte aşırı gidenlere bir uyarıda bulunarak “Hristiyanların İsa hakkında yaptıkları gibi, siz de benim hakkımda aşırı övgülerde bulunmayınız ve benim için Allah'ın kulu ve elçisi deyin.” diye ifade etmiştir (Armutlu, 2019, s. 430). Hz. Muhammed'in bu sözü medih

kalıplarının değişmesini sağlamış, din, dava, cihat, ahiret ve benzeri mazmunları barındırmaya başlamıştır. Emeviler döneminde medih, siyasi ve dini olaylar doğrultusunda gelişmiştir. Bu dönemde medih kalıpları büyük ölçüde gelişerek şairler, cahiliye döneminde klasikleşen cömertlik ve kahramanlık duyguları yerine, dönemin getirdiği şartlar gereği övgüsünü yaptığı memduhuna; yeni övgü kalıpları, övgü içeriği ve sesleniş biçimiyle seslenmişlerdir (Armutlu, 2019, s. 430).

Abbâsîler döneminde medih önceki dönemlere göre farklı bir seyir göstermiştir. Şairler, halifeler başta olmak üzere emirler, vezirler, kâtipler, kadılar, ordu komutanları, emniyet görevlileri, postacılar ve benzeri kişileri methetmişlerdir. Emeviler dönemi kasidedelerinde memduhun dini karakterleri öne çıkmış, bu doğrultuda şiirler yazılmıştır. Abbâsîler döneminde methiye oldukça rağbet görmüş, halifeler sahip olmadıkları vasıflarla övülmüştür. Bunun sonucunda methiye, hiçbir dönemde görülmeyen mübalağanın gulûv derecesine ulaşmıştır. Abbâsî medeniyetiyle değişen sosyal ve saray hayatı, methiyelerin ilgi alanına girmiş ve ilk kez Arap edebiyatında saray tasvirleri yapılmıştır (Bani Ali, 2019, s. 302).

Medih, Ebu Bekr es-Sûlî'nin kasidelerinde en çok işlenen konu olmuştur. Şair, halife başta olmak üzere emir, vezir, kâtip gibi devlet büyüklerine methiyeler sunmuştur. Bu methiyelerde memduhun dindarlığı, yöneticiliği, kahramanlığı, cömertliği, ilmi gibi özellikleri mübalağa sanatıyla tasvir etmiştir.

Memduhun Dindarlığı

es-Sûlî, methiyelerinde memduhun dini yönünü ön plana çıkarır. Örneğin aşağıdaki beyitlerde şair, halife er-Râzîye sunduğu bir kasidesinde onun dindarlığını dile gerirmiştir. Şaire göre Allah dünyayı ıslah etmek için onu seçmiştir. Allah, her zaman ona yardım eder, çünkü o devlet ve halk işlerini Allah'ın emirlerine göre yürütür. Şair bu duygularını dile getirirken dönemin özelliği olan mübalağa sanatına yer vermiş, bu sanatı gulûv derecesinde kullanmıştır. Öyle ki şair, methiyesinde onun kutsallık mertebesini vurgulamış, Allah'tan başka bir ilah olsaydı er-Râzî, bu ilah olurdu demiştir.

خَلِيفَةُ أَكْمَلَتْ فَضَائِلَهُ
فَقَرَّ عَنْهُ طَيْبٌ وَمَحْتَدُهُ
قَدْ رَضِيَ اللَّهُ الرَّاضِيَ إِلَهُ لَاصِدٍ
لَا حَزَمَانٍ سِوَاهُ مَقْبُودُهُ
فَهُوَ بِتَقْوِيصِهِ الْأُمُورَ إِلَى اللَّهِ
لَهُ بِحُسْنِ التَّوْفِيقِ يَغْضُدُهُ
وَهُوَ عَلَيْهِ فِي ذَاكَ مُتَكَلِّفٌ
يَشْكُرُ إِحْسَانَهُ وَيَحْمَدُهُ
وَلَنْ يُضَيِّعَ اللَّهُ مُلْتَجِئًا
إِلَيْهِ فِي الْخَطْبِ بَلْ مُؤَيَّدُهُ
أَوْحَدَهُ اللَّهُ فِي فَضَائِلِهِ
فَهُوَ مِنْ بَدْءِ الْكَمَالِ أَوْجَدُهُ
لَوْ جَازَ أَنْ يَغْبِذَ الْعِبَادُ سِوَى اللَّهِ
خَالِقِ كُنَّا لِلْبِرِّ نَعْبُدُهُ

“İyilikleri kemale ermiş bir halifedir. Kendisi de soyu da asildir. Râzî olan Allah, yolsuzluktan sıkıntı çeken zamanı ıslah etmek için er-Râzî'yi seçti. er-Râzî de işleri Allah'ın hükümlerine göre yürütünce, Allah daima ona yardım ediyor, onu destekliyor. Her zaman Allah'a güvenir, onun ihsanları ve yardımları için O'na şükreder. Allah, O'na sığınanlarını asla bırakmaz. Bilakis Allah, ona her zaman yardım eder. Allah'ın, er-Râzî'ye verdiği ihsanlara hiç kimse nail olmadı, zira Allah, er-Râzî'yi ilk yarattığından beri onu himaye ediyor. İnsanların Allah'tan başka bir kimseye ibadet etmeleri caiz olsaydı insanlar, sevap kazanmak için sana ibadet ederlerdi” (k. 7, b. 7, 8, 9, 12, 13, 17, 30).

Bir başka kasidede şair, er-Râzî'yi Müslüman ve takva sahibi bir halife olarak nitelemiş ve halifenin Allah'ın yardımına ve desteğine nail olduğunu ifade etmiştir.

رَضِيَ الرَّاضِيَ إِلَهُ لِمُلْكٍ
عَزَّزَ الدِّينَ أَيْمَانًا تَعَزِّزُ
فَهُوَ بِاللَّهِ فِي مَحَلِّ أَمَانٍ
تَحْتَ جَرْزٍ مِنَ الْقَضَاءِ حَرِيزِ

“Allah, mülk için er-Râzî'yi seçti. Ancak o da dini yükseltip onu aziz kıldı. Allah'ın emriyle ve yardımıyla güvenli oldu. O her zaman Allah'ın himayesinin altındadır” (k. 13, b. 26-27).

es-Sûlî'ye göre Halife er-Râzî, tüm salih amellerin kaynağıdır. Başka bir ifade ile halife, fitrattan takva sahibi ve faziletli bir insandır. İnsanlar ondan bu salih amelleri öğrenince onun gibi davranış biçimlerini sergilemede zorluk çektiklerini ifade etmiştir. Şair, burada da halifenin kutsallık mertebesini vurgulamış, tüm insanların ona itaat etmesini ifade etmiştir.

مَحَاسِنُ هَذَا الْخَلْقِ مِنْكَ ابْتِدَاؤُهَا
وَيَجْدِبُهَا ذُو كُفَّةٍ مِنْكَ كَاللِّصِّ
فَلَا زِلْتُ لِلدَّهْرِ الْمَمْلَكِ مَالِكاً
يُطِيعُكَ فِيمَا تَشْتَهِيهِ وَلَا يَعْصِي

“Dünyadaki tüm salih amellerin kaynağısın. İnsanlar ise bu salih amelleri zorluk çekerek senden öğrenirler. Sen bu daünyanın sahibisin. Tüm insanlar tarafından itaat edilirsin. Çünkü sana itaat, Allah’a itaata bağlıdır” (k. 18, b. 44, 46).

es-Sûlî’nin Halife er-Râzî’yi övdüğü bir başka kasidesinde onun Allah tarafından seçilmiş bir halife olduğunu söylemiş, o da Allah’ın bu kaderine rıza göstermiştir.

رَضِيَ اللَّهُ هَدْيَهُ فَاصْطَفَاهُ فَهُوَ
بِاللَّهِ وَبِالْمَقَادِيرِ رَاضِي

“Allah, onun faziletini layık gördüğü için onu yükseltip halife olarak seçti. Ancak Allah’ın emirlerine ve Allah’ın kaderine râzıdır” (k. 21, b. 3).

Şaire göre o, İslam dinini ve Müslümanları yeniden güçlendirmiş, Müslümanların lideri olup İslam’ı yükseltmiştir.

مَرْضَى الدِّينِ قَبْلَهُ وَأَتَاهُ
بَارِئاً عِنْدَهُ مِنَ الْأَمْرَاضِ

“Din ondan önce hasta idi, onu arayıp ona yöneldi. Ancak din her türlü hastalıktan iyileşti” (k. 21, b. 9).

es-Sûlî, er-Râzî’nin dindarlığını dile getirirken onu Hücetullah “Allah’ın yeryüzündeki hücceti” ve İslam’ın kıblesi olarak nitelemiştir.

حُجَّةُ اللَّهِ أَنْتَ يَا قِبْلَةَ الْـ
دِّينِ فَلَيْسَتْ تُرَدُّ بِالْإِحْضَاضِ

“Allah’ın yeryüzündeki kanıtı geldi ey dinin kıblesi. Ancak bu kanıtı reddedecek bir şüphe yoktur” (k. 21, b. 19).

es-Sûlî, halife el-Muttakî Lillah için bir kaside nazmetmiştir. Bu kasidede halifenin dindarlığını dile getirmiştir. Şaire göre el-Muttakî, İslam dininin direğidir. İslam onunla yükselmiş, Müslümanlar da rahata kavuşmuşlardır. Şair, halifenin Hz. İbrahim’in ismini taşıdığını ve Allah’ın ona Allah’tan korkan anlamına gelen “el-Muttakî Lillah” sıfatını verdiğini söylemiştir.

هُوَ الدِّينُ وَالدُّنْيَا قَلْبَيْنِ لِطَالِبٍ
وَلَا رَاغِبٍ عَمَّا لَدَيْهِ مُمِيلٍ
سَمِّيَ خَلِيلَ اللَّهِ لَا زِلْتُ مُقْبِلًا
عَلَيْكَ بِنِعْمَى ذِي الْجَلَالِ قَبُولٍ
وَقَاكَ الَّذِي سَمَّاكَ مُتَّقِيًا لَهُ
فَأَنْتَ عِمَادُ الدِّينِ لَيْسَ يَزُولُ
أَدِيلُ بِكَ الْإِسْلَامُ فَارْدَادَ عِزَّةٍ
فَأَنْتَ مِنَ الدَّهْرِ الْعَشِيمِ تَدْبِيلُ
مُطِيعُكَ أَنَّى حَلَّ قَالِعُ جَارُهُ
وَعَاصِيكَ لَوْ نَالَ النُّجُومَ ذَلِيلُ
مَدَدْتُ عَلَى الْإِسْلَامِ أَكْثَافَ نِعْمَةٍ
لَأَغْطِيفُهَا ظِلُّ عَلَيْهِ ظَلِيلُ
أَضَاءَتْ بِكَ الدُّنْيَا فَانْشَرَقَ نَوْرُهَا
وَأَنْتَ الَّذِي يُدْكِي سَنَاهُ فُلُوكُ

“O, din ve dünyadır. Allah, din ve dünyayı sana emanet edince hiç kimse senin sözünden çıkamaz. Zül’l-Celâl olan Allah seni halife olarak seçip sana tüm nimetleri bağışladı. Halîlullâh olan Hz. İbrâhim’in ismini taşıyorsun. Zül’l-Celâl olan Allah, sana tüm nimetleri bağışladı. Sana el-Müttakî Lillah ismini veren Allah, her zaman seni korur. Çünkü sen yok olmayan dinin direğisindir. İslam seninle güçlendi ve izzetin en yüksek mertebesine ulaştı. Sen de bu adaletsiz dünyadan daha güçlüsün. Sana itaat eden izzet ve şerefın komşusudur. Sana karşı çıkan ise yıldızlara ulaşırsa da alçak kalır. İslam’a uzattığın nimetler o denli bol ki bu nimetler İslam’ı güçlendiren ve Müslümanlar’ı gölgelendiren oldu” (k. 23, b. 1-15).

Hilafet

Sultan, aynı zamanda İslam devletinin halifesidir. Abbâsîler döneminde halife, Allah’ın yeryüzündeki gölgesi olarak kabul görmüştür. Halifelik makamı da tanrının bir takdiri olarak benimsenmiştir. Bu noktada es-Sûlî de kasidelerinde bu duyguya yer vermiştir. Bundan dolayı halife er-Râzî Allah’ın teyidi ve yardımı ile yeryüzünde onun halifesi olduğunu, hilafetin onu istediğini ve hilafete onun uygun olduğunu söyler.

بِمُحَمَّدٍ رَضِيَ الْإِلَهُ خَلِيفَةً
فِي الْأَرْضِ فَهُوَ بِذَلِكَ رَاضٍ مُرْتَضِي
جَاءَتْهُ طَوْعاً لَمْ يُسَيَّرْ لُقْطُهُ

فِيهَا وَلَا أَضْحَىٰ لَهَا مُتَعَرِّضًا
فَهُوَ الْحَقِيقُ بِهَا الْمُعَانُ بِقُوَّةٍ
فِيهَا بِحُكْمٍ فَاضِلٍ لَّنْ يُدْخِلَهَا

“Allah, Muhammed’i onun yeryüzündeki halifesi olarak kabul etti. Bu da mukadder bir şeydir. Aslında hilafet ona isteyerek geldi. Zira o, hilafeti aramayarak ona ulaşmaya gayret etmedi. Ancak o hilafete layıktır. Üstelik Allah’tan yardım edildiği için Allah’ın emirleri asla reddedilemez” (k. 19, b. 29-31).

Şair, bir başka kasidede halife er-Râzî’yi methederken halife oluşunu dile getirir. Şaire göre tüm insanlar onu halife olarak seçtikten sonra hilafet ona isteyerek gelmiştir.

خَطَرْتُ نَحْوَهُ الْخِلَافَةَ طَوْعًا
بِاتِّفَاقٍ مِنَ الْوَرَى وَتَرْضَا
وَاصْطِفَاقٍ مِنَ الْأَكْفَبِ دِرَاكًا
وَاجْتِمَاعٍ مُّوَفٍّ وَعَزْمٍ مُّفَاضٍ

“Hilafet onu arayıp isteyerek ona yürüdü. Çünkü tüm insanlar, bütün samimiyetle onun halife olmasını istediler. İnsanlar, onu halife olarak seçerken büyük bir azim ve kararlılık ile alkışlardı” (k. 21, b. 7-8).

es-Sûlî, halife el-Muttakî Lillah’ı methettiği bir kasidesinde ilk önce Abbâs oğulları hilafeti, Hz. Muhammed’den miras olarak aldıkları için hilafetin onların hakkı olduğunu söyler. Şair, Abbâsîlerin Hz. Muhammed’e olan bağlılıklarına değindikten sonra hilafet onlara ait olduğunu vurgulamıştır. Ardından şair, hilafet, halife el-Muttakîyi Allahın emriyle nasıl seçtiğini ifade etmiştir. Şair, hilafete Halife el-Muttakî’nin Allah’ın yardımıyla nasıl layık görüldüğünü şu şekilde söyler.

وَلَوْلَا بَنُو الْعَبَّاسِ عَمُّ مُحَمَّدٍ
لَأَصْبَحَ نَوْرُ الْحَقِّ فِيهِ خَمُولُ
لَكُمْ جَبَلَا اللَّهُ اللَّذَانِ اصْطَفَاهُمَا
يَقُومَانِ بِالْإِسْلَامِ حِينَ يَمِيلُ
نُبُوَّتُهُ ثُمَّ الْخِلَافَةَ بَعْدَهَا
وَمَالَهُمَا حَتَّى الْبَلَاءُ حَوِيلُ
أَتَيْتُكَ اخْتِيَارًا لَا اخْتِلَابًا خِلَافَةً
لَكَ اللَّهُ فِيهَا حَافِظًا وَوَكِيلُ
حَبَاكَ بِهَا مَنْ صَانَهَا لَكَ إِنَّهُ
بِإِثْمَامٍ نُعْمَاهُ عَلَيْكَ كَفِيلُ
وَلَوْ جَدْتُ عَنْهَا قَادَهَا بِزِمَامِهَا
إِلَيْكَ اصْطَفَاءُ اللَّهِ وَهِيَ تَزِيلُ
تَوْتُ حَيْثُ أَتَوَاهَا الْمَلِكُ بِحُكْمِهِ
وَلَيْسَ لِمَا أَتَوَى الْمَلِكُ حَوِيلُ
وَلَا زَالَ مَوْصُولُ إِلَيْكَ حَنِيبُهَا
كَمَا حَنَّ فِي إِنْشَارِ الْخَلِيلِ خَلِيلُ

“Hz. Muhammed’in amcasının oğulları olan Abbas oğulları olmasaydı, hakkın nuru yok olurdu. Allah’ın yükselttiği iki dağ sizlere bağışladı. Bu iki dağ İslam’ı sabitleştiren direklerdir. Bunların ilki peygamberlik ve diğeri hilafettir. Ancak bu durum kıyamet gününe kadar değiştirilemez. Hilafet seni zorla değil, severek seçti. Allah, her zaman hilafeti de seni de korur. Allah, sana hilafeti bağışlayınca onun, sana verdiği nimetler tamamlandı. Hilafet, Allah’ın sana yazdığı kaderdir. Ancak sen, hilafetten uzaklaşırsan da bu kader senden vazgeçmez. Hilafet, el-Melîk olan Allah’ın emrine göre uygun yerde ikamet eder. Allah’ın emri asla değiştirilemez. Hilafetin sana yönelik duyduğu özlem asla bitmez. Bu özlem bir dostun dostuna yönelik duyduğu özlem gibidir” (k. 23, b. 20-26).

Kahramanlık

Arap kasidelerinde gelenek olarak memduhun övülen yönlerinden biri de cesareti, şecaati ve kahramanlığıdır. es-Sûlî, memduhun kahramanlığını tasvir ederken teşbih sanatıyla onu, “aslana, kılıca” benzetir. Kahramanlıkta en çok cenk meydanındaki cesareti anlatılır. Memduhun cesareti ve silahları ustaca kullanması karşısında düşmanın acziyeti de ifade edilir.

فِي كُلِّ يَوْمٍ لِلْأَعَادِي وَقْعَةٌ
مِنْهُ تَبِيدُهُمْ وَسَبْفٌ قَنَاءُ
فَتَرَاهُمْ لَمَّا رَأَوْهُ مُقْبِلًا
كَالشَّاءِ يَنْفِرُ مِنْ أَسْوَدِ ضَرَاءِ
صَرَخَى وَقَتْلَى وَالَّذِي فَاتَ الرَّدَى
مِنْهُمْ خَلِيفَ الدَّلِّ فِي الْإِسْرَاءِ

نَتَرْتُ سِيوفَكَ فِي الْفَضَاءِ أَكْفَهُمْ
فَكَانَتْهُمْ فِيهِ حَصَى الْبَطْحَاءِ
وَعَطَفْتُ خَيْلَكَ خَاطِفًا أَرْوَاحَهُمْ
مِنْ غَيْرِ إِمْهَالٍ وَلَا إِنْطَاءٍ

“Her gün düşmanlarla savaşmaya kalkar, bu savaşlarda onları öldürür ve kılıcı onları yok eder. Düşmanlar, onun gelişini fark edince, aslandan kaçan koyun gibi olurlar. Ölüler ve yaralılarıdır. Ölümden kurtulanlar ise esirlikte zelimdir. Kılıçların, onların ellerini fezada/havada uçurunca arazide çakıl taşları gibi göründü. Onlara mühlet vermek ve ertelemeksizin senin atına binip onların canlarını aldın” (k. 1, b. 6, 7, 8, 14, 15).

Şair, er-Râzî'nin kahramanlığını dile getirirken kozmik unsurlardan yararlanmış, onu dolunaya benzeterek iyi bahtlı yıldızlar gibi askerleri ondan ışık yani cesaret aldıklarını ifade etmiştir.

جُيُوشُهُ حَوْلَهُ كَمَا حَدَقَتْ
بِالْبَذْرِ بَذْرُ النَّمَامِ أَسْعَدُهُ
سَبَيْفٌ عَلَى مَنْ عَصَاهُ مُنْقَدٌ
تُطْفِئُ بِهِ طُغْيَانَهُ وَتُغَمِّدُهُ

“Etrafındaki askerler bahtiyarlık yıldızları gibi, o da dolunay gibidir. Askerler ona bakarak ışık alırlar. O, ona karşı çıkanlar için tutuşmuş/keskin kılıçtır. Çünkü o, zalimlerin ateşini söndüren kişidir” (k. 7, b. 19, 25).

Şair, bir başka kasidesinde, er-Râzî'nin kahramanlığını anlatırken, savaş meydanında onun azminden, kılıcından ve mızrağından şu şekilde söz etmiştir.

وَهَلْ تَجِدُ الْأَعْدَاءَ عِنْدَكَ غُرَّةً
وَأَتَيْتَكَ الْمَوْتَ الْمَرْجَى وَأَسْمَرَكَ
إِذَا التَّقَاتِ الْأَقْرَانُ وَاخْتَمَّ الْوُغَا
فَسَيُفِيكَ بِالنَّصْرِ الْقَرِيبِ يَنْشُرُكَ
عُرْفَتِ بِإِقْدَامٍ وَقَتَاكِ وَجُرْأَةً
فَمَا أَحَدٌ فِي كُلِّ ذَلِكَ يُنْكَرُكَ

“Senin kılıcın da mızrağın da düşmanların ölümünü acele ettirince, düşmanlar, sende gaflet ve dikkatsizliği asla bulamazlar. İki ordu karşı karşıya gelip savaş meydanı alevlenirse, senin kılıcın sana yakın zaferi müjdelere. Yiğitlik, savaş ve cesaret ile bilindi. Tüm bunları kimse inkar edemez” (K. 12, b. 16, 21, 22).

es-Sûlî'ye göre cesur ve kahraman olan insan, aynı zamanda üstün ve değerlidir. Bu nedenle memduh olan er-Râzî, azimli ve kahraman biridir. Aynı zamanda o savaşın kiblesidir.

يَا إِمَامَ الْهُدَى اسْتَمِعْ لَوْلِيٍّ
سَائِرٌ فِي مَدِيحِكُمْ رَكَاظُ
يَفْضُلُ النَّاسَ فِي الشَّجَاعَةِ وَالْبَأِ
سُ كَفَضْلِ الدَّيْسِ لِابْنِ الْمَخَاضِ
قَبْلَةَ الْحَرْبِ حِينَ تُجْتَنَّبُ الْحَرْ
بُ وَتُرْذَى خِيُولُهَا فِي الْعِرَاضِ
بِإِذْنِ الرَّأْيِ سَالِكِ شُعْبِ عَزْمٍ
مَا الْمَصَاعِبُ فِيهِ كَالْأَخْفَاضِ

“Ey Allah'ın imamı! Seni methetmek için insanlarla yarışan kimseyi dinle! Kahramanlar, bir yaşındaki çocuklardan üstün tutulduğu gibi cesur ve korkuyu bilmeyenler de diğer insanlardan tercih edilir. Savaş korkulurken ve atlar savaş meydanında yayılınca sen savaşın kiblesisin. Görüşlerin isabetli, azmin büyük, zorlukları eğlence olarak görürsün” (K. 21, b. 62, 65, 66, 68).

Cömertlik

Kasidelerin övgü bölümünde memduhta görülmek istenen önemli bir vasıf da cömertlik ve ihsandır. Şairler, kaside sundukları memduhlardan caize umdukları için memduhun cömertliğini öne çıkarmışlardır.

es-Sûlî, methiye türündeki tüm kasidelerinde memduhun cömertliğini anlatmıştır. Aşağıdaki örnekte şair, memduhunu cömertliklerin ve iyiliklerin kaynağı/hükümdarı olarak görmektedir.

فَهُوَ لِلْجُودِ وَلِلْمَكَارِمِ رَبٌّ

“O, cömertlik ve iyiliklerin kaynağı/hükümdarıdır” (3, b. 22).

es-Sûlî, aşağıdaki örnekte ise memduh, doğuştan cömert olduğunu vurgulamıştır.

أَمْوَالُهُ نَحُونَا مُوَجَّهَةٌ
بِنَائِلٍ لَا تَحْتُ وَرْدُهُ

“Ondan ihsan istemeden ve hiç kimse onu, cömertliğe teşvik etmeden sürekli bize ihsan eder” (K. 7, b. 28).

Es-Sûlî, memduhun çok cömert olduğunu ifade etmek için onun cömertliğini su ve su ile ilgili varlıklara benzetir. Örneğin

şair, bu varlıkları ifade ederken memduhunun cömertliğini pınar, şimşek ve tatlı su unsurlarıyla dile getirir.

يَرِدُ النَّاسُ مِنْهُ أَغْدَارَ جُودٍ
طَيْبِ الْوَرْدِ مُتَرَعِّجِ الْأَخِ وَاضٍ
بِشْرُهُ زَائِدُ الْعَطَاءِ كَمَا الْبَرِّ
قَدْ دَلِيلُ الْغَيْوَةِ بِالْإِيمَانِ
جَاءَ غَفْوًا بِلا سُوَالٍ وَلَا وَغْدٍ
بِلا مَذْكُورٍ بِهِ مَتَّ قَاضٍ
صَافِيًا مِنْ تَكْدُرِ الْمُطَّلِ يَجْرِي
جَرِي مَاءٍ صَافٍ عَلَى رَضْرَاضٍ

“O, insanları sulayan hoş ve bol cömertlik pınarıdır. İhsanı o kadar bol ki yağmur yağmasını müjdeleyen şimşek gibidir. Ona, cömertliği hatırlatmadan, sormadan bolca ihsan eder. Onun ihsanı saf, berraktır. Çakıl taşı üzerine akan tatlı su gibidir” (K. 21, b. 12, 24, 28, 29).

Yine şair, memduhunun cömertliğini, deniz imajıyla ifade etmiştir.

وَعَطَايَاكَ إِنَّهَا فَيْضُ بَحْرِ
إِنَّ شَيْطَانَ مَنَعَهُمْ لَرْجِيمٍ

“Cömertliğin bir deniz bolluğu gibidir. Şüphesiz ki onları engelleyen şeytan lanetlidir” (K. 25, b. 60).

Şair, aşağıdaki beyitte cömertlik erdeminin değerini vurgularken memduhun, cömertliğin en yüksek mertebesine ulaştığını söylemiştir.

يُهَيِّنُ الْمَالَ بِالْإِفْضَالِ جُودُ
وَمَرَقَى الْجُودِ صَغْبٌ غَيْرَ هَيْنٍ

“Malı değersiz olarak görür, malı bolca ihsan eder, cömertliğin en yüksek mertebesine ulaşmak kolay değil, zordur” (K. 27, b. 13).

Yöneticilik

Halkın, kendisini yönetenlerde görmek istediği en önemli özellik onun iyi bir yönetici olmasıdır. Bundan dolayı yöneticiler, halkın emniyetini ve refahını sağlayan kişilerdir.

Es-Sûlî, halife, vezir ve katip gibi devlet adamlarına sunmuş olduğu methiyelerde onların yöneticilik yönlerinden bahsetmiştir. Bu yönleri anlatırken onların hem akıl ve görüş sahibi hem de azimli oluşları gibi özelliklerini zikreder.

Aşağıdaki beyitlerde es-Sûlî, memduhun görüşünü, kılıca benzetir. Şair, bu bağlamda memduhun görüşlerinin doğruluğu, kılıcın kesinliğine teşbih ederek bu görüşlerin devlete ve halka bıraktığı olumlu tesirine ışık tutmuştur.

يَسِيلُ رَأْيَا كَالسَّيْفِ وَفَقْنُهُ
وَيَحْتَوِي سَيْفُهُ وَيَغْمِدُهُ
تَمَسُّكَ فِيهِ بِالْوَفَاءِ وَمَا
تَقْصُرُ عَمَّا يُرِيدُهُ يَدُهُ
يَسُوسُهُمُ بِالسَّدَادِ حَاجِبُهُ
وَهُوَ بِأَرَائِهِ يُسَدِّدُهُ

“Görüşleri bildirince onun kılıcını kınından çekmemesine rağmen bu görüşler çekilen kılıcı olarak görünüyor. O vefakar biri olduğu için kılıcını çekmez. Yoksa istediği her şeye ulaşmak için güce sahiptir. Devlet büyükleri, onun isabetli görüşleri ile halkın işlerini yürütürler” (K. 7, b. 14, 15, 20).

Şair, memduhun yöneticiliğini anlatırken onun üstünlüğünü vurgulayarak onu meliklerin en hayırlısı ve en iyisini olarak görmüştür.

يَا حُلَى الزَّمَانِ يَا زَيْنَةَ الْأَرْ
ضِ وَرَأْسَ الْمُلُوكِ وَابْنُ الْمُلُوكِ

“Ey zamanın mücevheri, ey yeryüzünün süsü, ey kralların oğlu ve kralların başı/tacı” (K. 14, b. 21).

Mükemmel bir halife olan er-Râzî, emniyeti ve huzuru sağlayınca devlette gam ve keder çeken kimse kalmaz. Bundan dolayı er-Râzî, bu özelliklere sahip olduğu için sağlam bir sığınak ve adaletli olarak görülmektedir.

أَحْسَنْتَ حَتَّى مَا نَرَى مُتَسَخِّطًا
يَشْكُو الزَّمَانَ وَلَا نَرَى لَكَ مُبْغِضًا
كَمْ مُبْغِضٍ حَطَّتْ إِلَيْكَ رِكَابُهُ
نَالَ الْغِنَى عَجَلًا فَأَغْنَى الْمُبْغِضَا

“O kadar iyilik yaptın ki bir öfkeli, zamandan şikayet eden ve senden nefret eden hiç görmeyiz. Pek çok öfkeli sana şıngırdıktan sonra zenginliğe nail olup sıkıntıları yok oldu” (K. 19, b. 37, 38).

es-Sûlî, methiyelerinde sadece halifelerin değil emir, vezir ve kâtiplerin yöneticiliğini de övmüştür. Bilindiği gibi yönetimde halifenin yardımcıları da devletin ileri gelen kişileridir. Bundan dolayı devlet işlerinin sağlıklı bir şekilde yürütülebilmesi için onların düşünce, fikir, görüşleri ve benzer özellikler son derece önemlidir. es-Sûlî, devlet büyüklerine sunmuş olduğu methiyelerde bu özellikleri dile getirmiştir. Şair, Emir Tozon’a sunduğu bir kasidesinde onun yöneticiliğini anlatmış, sultanın yardımcısı olduğunu ve onu devlete hayat verici biri olarak görmüştür.

طُبِعَتْ عَلَى عَقْلِ وَجُودٍ وَنَجْدَةٍ
فَمَا تَسْتَطِيعُ الْحَادِثَاتُ تَغْيِيرَكَ
رَأَيْتَكَ لِلسُّلْطَانِ مُحِيٍّ دَوْلَةً
فَهَذَا اسْمُكَ الْأَوَّلَى بِرِصْنِكَ يُشْهَرُكَ
تَدَبَّرْ فِي تَرْبِ السِّتَيْنِ أُمُورَنَا
بِرَأْيِ مُصِيبٍ وَالْإِلَهَ يُدَبِّرُكَ

“Akıllılık, cömertlik ve yardımseverliğe alıştın. Zaman sıkıntıları asla seni değitiremez. Sen sultana sağlam bir yardımcısın ki devleti ihya ettin. Aslında sana layık ve seni meşhur edecek isim Muhiye’ d-Devle olmalıdır. İşlerimizi Allah’ın yardımı ve isabetli görüşlerin ile düzenleyip yürütürsün” (K. 12, b. 14, 19, 24).

es-Sûlî, benzer düşünceleri vezirler için de söylemiştir. Şaire göre Sultan, vezirin düşüncesi ve danışmanlığıyla devlet işlerini yürütmektedir. Şair, aşağıdaki beyitlerde halife er-Râzî’nin veziri olan İbn Mukle’yi de mülkün direği ve koruyucusu olarak görür. Vezir, ilim ve irfanın en üst derecesine ulaşmış ve zamanın tüm sırlarına vakıf olmuştur. Onun görüşleri şüphe götürmeyecek kadar kesin olduğu için her zaman isabetli ve etkilidir.

أَيَّدَ اللَّهُ مُلْكُهُ بِوَزِيرٍ
مُسْتَقْتَلٍ بِرَأْيِهِ نَهَاضَ
عَالَمٌ بِالزَّمَانِ قَدْ رَاضَ مِنْهُ
جَامِحاً أَبْيَأَ عَلَى الرُّوَاضِ
لَمْ يَطْفُفِ الْيَقِينُ مِنْ ظَنِّهِ الْـ
شَكَّ وَلَا حَالٌ دُونَهُ بِاعْتِرَاضِ
نَاصِحٍ لَمْ يَخْصُصْ ضَحَاحُ عَشْرِ
فِي الزَّمَانِ الْمَاضِي مَعَ الْخَوَاضِ

“er-Râzî’nin mülkü, sağduyulu görüşe sahip ve ilerleme sevdalısı bir vezir ile desteklendi. Bu vezir, zamanın tüm ayrıntılarına/ sırlarına vâkıf, dikbaşlıdır. Hiç kimse onun boynunu eğdiremez. İsaetli görüşleri vermeye gayret eder. Bu görüşler, şüphe ile karışmaz. Samimidir ki dolandırıcılık yapan kimselerle bağlantısı yok ve onlar gibi asla olamaz” (K. 21, b. 72-76).

es-Sûlî, emir ve vezirlerin yöneticiliği için söylemiş olduğu ifadelerin bir benzerini kâtipler için de söylemiştir. es-Sûlî, kâtip Muhammed bin Yahya için yazdığı bir methiyede onun mesleki yönünü yani katipliğini anlatmış, bu yönüyle devlete önemli hizmetlerde bulunduğunu ifade etmiştir. Şair, İbn Yahya’nın bu yönünü ifade ederken onun azim sahibi olduğunu, isabetli görüşleriyle devlete can verdiğini onu, katiplik mesleğinin süsü olarak gördüğünü ve bu mesleğin onun önünde eğildiğini, yazdığı yazılarla halifeye yardımcı olduğunu söylemiştir.

أَخْبَا مُحَمَّدٌ بِنَ يَحْيَى دَوْلَةً
بِصَحِيحِ عَزْمٍ صَائِبِ الْأَرَاءِ
زَيْنُ الْكُتَابَةِ وَابْنُ مَنْ ذَلَّتْ لَهُ
وَعَلَيْهِ قَدَمَا كُتُبُهُ الْخُفَاءِ
مَنْ بَعْدَ مَا ظَنَّ الْأَعَادِي أَنَّهُ
سَيَكُونُ مَنْ نَاوَاهُ دُو اسْتِغْلَاءِ
فَرَمَاهُمْ مَنْ رَأْيِهِ بِنَوَافِذِ
تُهْدَى بِلَا هَادٍ إِلَى الْأَحْشَاءِ
وَرَمَى حَبَائِلَ رَأْيِهِ شِرْكَاً لَهُمْ
فَهُوَ لِجَمْعَتِهِ هَوَى دِلَافِ

“Muhammed b. Yahya, azmiyle ve isabetli görüşleriyle devlete can verdi. O, katipliğin süsüdür. Katiplik onun karşısında boyun eğer. Yazıları halifeler için eskiden beri kolaylık sağlar. Düşmanlar, (Emir Tozon’u) yeneceklerini zannedince, O düşmanların içine ulaşan ve rehber ihtiyacı olmayan oklar gibi görüşlerini yönlendirdi. Ayrıca onun görüşleri ipten yapılan ağ gibidir. Bu ağ atınca sanki insanları yakalar” (1, b. 21-26).

Vasf/Tasvir

(v s f / و-ص-ف) fiilinden türeyen vasıf kelimesi, süsleme ve güzelleştirme anlamına gelmektedir. (İbn Manzûr, trs, s. IX/356). Vasıf ile ilgili İbn Reşîk, şunları söylemiştir “Bazı konular dışarıda tutulursa şiir bütünüyle vasıfla ilgilidir. Vasfın en güzeli ise

tasvir edilen olgunun üzerinde etkili olan vasıflardır.” (el-Kayravânî, 1981, s. II/294)

Bu bağlamda es-Sûlî'nin doğa, savaş ve kalem tasvirlerini görürüz. Hatta adı geçen unsurlar için müstakil kasideler de tahsis etmiştir.

Doğa

es-Sûlî'nin doğa tasvirlerinden biri, bir nehrin üzerindedir. es-Sûlî, bu nehri, nehir bağlamında kullandığı kelimelerle okuyucunun gözünde canlandırır. Öyle ki es-Sûlî, nehrin içi, nehrin dalgası, nehrin akışı ve bu akışta nehrin çıkardığı sesini şu şekilde tasvir eder.

بَنَهرٍ تَرَعْدُ أَحْشَاءُهُ
إِذَا عَالَهُ دَارُجُ النَّسَمِ
وَيُشْعِرُ الْجِلْدُ مِنْ مَاءِهِ
كَأَنَّمَا يَرَعْدُ مِنْ جَرَمِ
وَيَنْسُجُ الرِّيحُ دُرُوعاً بِهِ
يَنْظُمُهَا فِيهِ بِلاَ نَظْمِ
فِي رَوْضَةٍ يُشْرِقُ نُورُهَا
تُضَاجِلُكَ النُّجُومُ بِالنَّجْمِ
كَأَنَّهُ الْفِصَّةُ قَدْ أَجْرَيْتِ
مَا بَيْنَ وَشْيِ مُسْرِقِ الرَّقْمِ
تَنْفَسَتْ بِالماءِ حَافَاتُهُ
تَنْفُسُ الْمُعْتَاطِ عَنْ كَظْمِ
وَأَمْتَدَّ لِلْأَعْيُنِ فِي طَوْلِهِ
مِنْ غَيْرِ تَعْوِيحٍ وَلَا وَصْمِ
كَأَنَّهُ مِنْ حُسْنِ تَقْوِيمِهِ
غُلُوءٌ رَامٍ قَاصِدُ السَّهْمِ

“Öyle bir nehirdir ki onun üzerine esinti gelince içinden dalgalanan sulardan gök gürültüsü sesi çıkar. Sularının sesi o kadar korkunç ki bu sesi duyan tüyleri diken diken olur. Suları rüzgâr gücüyle dalgalanmaya başlayınca, sanki üst üste örülen süslü kalkanlar görülür. Bu nehir bir bahçededir. Bu bahçedeki parlak çiçekler gülünce, sanki yıldızlar birbirleriyle gülüşür. Nehrin suları, rengarenk işlenen kumaş üzerine sürülen gümüş gibidir. Nehrin uçları, suları ile kızgın biri gibi derin bir şekilde nefes alıp verir. Bu nehir düz bir şekilde ve kusursuzca insanın görüş mesafesi ile görülebilir. Manzarası ve akışı o denli güzel ki; sanki yetenekli bir savaşçıdan atılan bir oktur” (K. 6).

es-Sûlî, doğa unsurlarından olan çiçekleri de tasvir etmiştir. Şair, aşağıdaki beyitlerde bir bahçedeki nilüfer çiçeğini betimlemiş, onun rengini ve kokusunu dile getirmiştir.

وَنَيْلُوفِرٍ يَخْكِي لَنَا الْمِسْكُ طَبِيبَهُ
تَرَاهُ عَلَى اللَّذَاتِ أَفْضَلَ مَسْعَدِ
قَدْ اجْتَنَى خَوْفَ الْحَادِثَاتِ بِجَنَّةِ
تَرَوْقُ كُتُوبِ الرَّاهِبِ الْمُتَعَبِ
تَرْكَبُ كَالْكَاسَاتِ فِي ذَهَبِيَّةِ
عَلَى فُضْبٍ مُخْضَرَةٍ كَالرَّبْرِ جَدِ
وَالْبِسْ تَوْبُ بِفَضْلِ اللَّحْظِ حُسْنُهُ
كَمَا عَنَيْتِ عَيْنٌ بِخَدِّ مُوَرَّدِ
غَدَنَهُ أَهَاضِيْبُ السَّمَاءِ بِدُرِّهَا
تَرَوْحُ عَلَيْهِ كُلُّ يَوْمٍ وَتَغْتَدِي
وَفِي وَسْطِهِ مِنْهُ أَصْفَرَارٌ يَزِينُهُ
كَيَاقُوتَةٍ زَرْقَاءَ فِي رَأْسِ عَسْجَدِ

“Doğa güzelliği içinde bizi mutluluğun en üst seviyesine ulaştıran, mis kokulu bir nilüferdir. Mütedeyyin bir rahibin elbisesine benzeyen bu nilüfer, zaman sıkıntılarından korkuyu uzaklaştırır. Altından yapılan kadehlere benzeyen gülleri, zebercede benzeyen yeşil dallarının üzerindedir. Giyindiği elbise o denli hoş ki manzarasına bakan, sanki kırmızı yanağa bakıp zevk alır. Gökten yağan incilerden beslenir, zira bu inciler her gün nilüferi ziyaret eder. Nilüfer yaprağında sarı renk onu süsler, sanki altın üzerinde bir yakut gibidir” (K. 9).

Kalem

es-Sûlî'nin tasvir ettiği unsurlardan biri kalemdir. Kalemin sahip olduğu değer/konum, onun etkisi ve işlevi abartılı bir şekilde dile getirilmiştir.

فِي يَدِكَ الْأَعْلَى مُحَلَّى بِهِ
تَوَاصَلَ الضَّرْبُ مَعَ الطَّعْنِ
إِنْ نَبَّهَ السَّيْفُ لِأَمْرِ لَهُ
جَاءَ إِلَيْهِ مُزْعَدَ الْمُتَن
يَنْظُرُ مَا يَهْوَى بِلا نَظِيرِ
وَيَسْمَعُ السَّرَّ بِلا أَدْنِ
يَذَرِي دُمُوعَ الْعَاشِقِ الْمُتَأَلَّى
يَطْعَنُ مَنْ يَهْوَاهُ فِي الطَّعْنِ
فَيَضْحَكُ الْمُلْكُ بُكَاءَ لَهُ
لَمْ يَكْ مِنْ غَمٍّ وَلَا حَزَنِ
تَرَى لَدَيْهِ فَصْحَاءَ الْوَرَى
إِذَا امْتَطَى الْقِرْطَاسَ كَاللَّكْنِ
سَيِّفٌ عَلَى الْأَعْدَاءِ لِكُنْهُ
لَمْ يَغْنَمْضُهُ ظَلَمَ الْجَفْنِ

“Kalem ellerde süslü ve itibar sahibidir. Onunla savaşılar ve saldırılar yapılır. Kalem, kılıca bir husus için emir verdiğinde kılıç, titreyerek gelip ona itaat eder. Gözü olmadan sevdiği şeylere bakar. Kulağı olmadan sırları işitir. Kederli âşığın gözyaşlarını döker, çünkü yazdıkları maşukun âşığı bıçaklaması gibidir. Mülk, kalemin sayesinde sevinç gözyaşları döker, ancak bu gözyaşları keder veya hüzünden değildir. Kalem o kadar fasih ki fasih insanlar bile onun karşısında Arapça bilmeyen bir insan gibidir. Kalem, düşmanlar için bir keskin kılıçtır. Kalem, gözlerinin kapaklarını kapatmayıp karanlığı hissetmez” (k. 28).

Savaş

es-Sûlî, yaptığı savaş tasvirlerinde bir savaşı betimlerken bu savaşta komutanın cesaretini, onun kahramanlığını, sahip olduğu askerlerini, ordusunun saldırısını ordunun kullanmış olduğu savaş aletlerini ve düşmanlarının nasıl yenilgiye uğradığını ve benzer duyguları dile getirmiştir. Şair, tasvirlerinde canlı bir savaş sahnesi sunmuş, savaşın başlangıcını gözler önüne sermiş, savaş meydanının nasıl alevlendiğini tablo şeklinde resmini çizmiş, güzel ve zarif bir üslupla betimlemiştir.

Aşağıdaki beyitler es-Sûlî'nin yaptığı bir savaş tasvirinin örneğidir.

سَلَّ بِالْأَمِيرِ وَسَيْفُهُ مِنْ رَامَهُ
أَوْ هَاجَهُ فِي خَوْمَةِ الْهَيْجَاءِ
فَكَانَ مَا فِي سَرْجِهِ يَوْمَ الْوَعَا
بَذَرُ تَلَالُفٍ فِي سُعُودِ سَمَاءِ
وَكَانَ مَا قَوَّادُهُ مِنْ حَوْلِهِ
مُسْتَلْتَمِينَ كَوَاكِبَ الْجُوزَاءِ
مُتَلَبِّسِينَ جُلُوبَ صَبْرٍ تَحْتَهُ قَلْبُ
كَقَلْبِ الصَّخْرَةِ الصَّمَاءِ
شَرَدَ الْأَعَادِي خَوْفَهُ فَكَانَتْهُمْ
خَرَقُ النَّعَامِ بِقَفَرَةٍ يَبْدَاءِ
عَطَفَتِ الرِّجَالُ إِلَيْهِمْ فَتَعَطَّفُوا
لِلْأَسْرِ وَالْإِذْلَالِ فَعَلَّ نِسَاءِ
أَطْنَابُ بَاسِكَ يَوْمَ حَرْبِكَ عُلِقَتْ
لِغُلْوِهَا بِكَوَاكِبِ الْعَوَاءِ

“Savaş meydanında emirle karşı karşıya gelmeye kalkana sor, emiri de kılıcını da. Savaş gününde atının üstünde gökteki dolunayın nuru gibi ışık saçar. Etrafındaki komutanlar da sanki cevza yıldızını giyinirler. O, sabır cübbesini giyinir, fakat bu cübbenin altında sert kaya gibi yüreği vardır. Düşmanları korku kapladı, kaçınca ıssız çölde koşan devekuşu gibi göründüler. Yiğitler, onların peşinde koşup onlara saldırdılar. Düşmanlar, kadınların fiillerini gösterip esirlikte zeliillerdir. Senin azminin ipleri o kadar yüce ki; savaş gününde çoban takımı yıldızına bağlandı” (K. 28, b. 28, 30, 31, 32, 33, 35, 40).

Fahr

Fahr kelimesi, (ف-خ-ر/f h r) fiilinin mastarıdır. Övünmek anlamına gelir (İbn Manzûr, trs, s. V/48). Edebiyat terimi olarak ise fahrın anlamı: Birey veya kabilenin iyilikleri ve erdemlerini ön plana çıkartmaktır. Fahr yani övünmenin, Arap kasidelerinde bir taraftan methiye ile bir taraftan hamase ile sıkı bir bağı vardır (İbn Manzûr, trs, s. V/76).

es-Sûlî, kasidelerinde çeşitli yönlerden hem kendisiyle hem de kabilesiyle övünmüştür. es-Sûlî, aşağıdaki beyitlerde Abbâsîler'in Emevîler'e karşı yaptıkları iktidar savaşında Abbâsîleri destekleyen kabilesiyle övünmüştür.

وَأِنَّا نَقْبَاءُ شَاعَ تَصَرُّهُمْ

نَأْفِي أَعَادِيكُمْ فِي الْحَرْبِ بِالْحَرْبِ
وَيَوْمَ مَرَوَانِ أَفْرَدْنَا بِمَشْهَدِهِ
وَالْفَخْرُ فِيهِ بِنَصْرِ السَّادَةِ النَّجْبِ
مَقَالَهُ تُورِدُ الْأَخْبَارُ صِحَّتَهَا
مَوْجُودَةً فِي رَوَايَاتٍ وَفِي كُتُبِ

“Şüphesiz ki biz, savaşlarda zafere alışkın ve şerefliyiz. Savaş gününde savaşmaktan başka şeye yönelmeyiz. Mervân savaşında sahnede tek idik. O gün aziz efendileri desteklememiz, bizim iftiharımızdır. Bu sözlerin doğru oluşu, haberleri kanıtlıyor, rivayetlerde ve kitaplarda bulunuyor” (K. 5, b. 9, 10, 11).

أَيُّ مَنْ جَالَسَ الْخَلَائِفَ قَبْلِي
وَإِفْرُ حِينَ تُسْتَخَفُّ الْخُلُومُ
طَائِرِي سَاكِنٌ وَفِكْرِي عَزُوفٌ
عَنْ فَضُولِ الْمُنَى وَلُحْظِي سَلِيمٌ

“Benden önce halifelerle dostluk sürdüren nerededir? Başkaları Hayallere teslim olurken ben gerçekleştirdim. Nefsim sakin, başarıya ulaştıran her şeyin dışındakileri bırakırım, ileri görüşlüyüm” (K. 25, b. 13, 14).

Ahlaki olarak da sahip olduğu değerlerle övünmüştür. O, iffetli biri olmakla, kötülükten uzak durmakla iftihar etmiştir.

أَتَرَانِي أَخْلَلْتُ بِالْعِلْمِ حَتَّى
شَدَّ وَتِي التَّحْلِيلُ وَالتَّحْرِيمُ
لَوْ رَمَى بِي الرِّمَانُ عَزًّا تَلِيدًا
لَمْ يُرْضِنِي الذِّكَاؤُ وَالنَّعْلِيمُ
أَتَنْظُرُ النَّدَامَ تَرْضَى بِهِذَا
لَا وَمُحِبِّي الْعِظَامِ وَهِيَ رَمِيمٌ

“İlmi asla hafife almadım, onu ihmal etmedim, dolayısıyla haram ve helali düşünmem, beni iffetli biri yaptı. Şayet zaman bana doğuştan refahı bağışlasaydı, ilim irfan ve zeka, beni razı etmezdi. Halifeler, ilmi ihmal etmeyi kabul ederler mi? Çürümüş kemikleri diriltene and olsun ki kabul etmezler” (K. 25, b. 9, 10, 12).

es-Sûlî, başka Arap şairleri gibi kendi şairliğiyle de iftihar etmiştir. Aşağıdaki beyitler, bu duygulara güzel bir örnektir.

لَاكَ عَيْدٌ كَسَاكَ فَاجِرٌ مَذْحُ
رَانِقٌ لَيْسَهُ لِبَاسُ الْخَزَزِ
مِنْ قَوَافٍ عَلَى سِوَاهُ صِعَابِ
سَبَقَ الْجَرِي ظَاهِرَاتِ الْبُرُوزِ
خَطَرَتْ نَحْوَكَ الْقَوَافِي بِمَذْحِ
غَيْرِ مُسْتَهْجَنٍ وَلَا مَكْزُوزِ
سَائِلُ الطَّبْعِ مُشْرِقُ اللَّفْظِ سَهْلٌ
مَا تَعْتَشِيهِ ظُلُمَةُ التَّكْرِيزِ
فَائِضٌ مَاؤُهُ يَجِيءُ مُطْبِعًا غَيْرَ
مُسْتَجْلَبٍ وَلَا مُنْخُوزِ
مَنْ يَرِمُ نَسْجَ مِثْلِهِ تَخْتَطِفُهُ
لَامِعَاتُ مِنْ ذَلِكَ التَّطْرِيزِ
يَرْجِعُ الشَّعْرُ عَنْهُ حِينَ يُسَامِيهِ
بِأَنْفٍ مُجَدَّعٍ مَخْزُوزِ

“Kölen, sana mükemmel methiyeler giydirdi. Bu methiyeler o kadar berrak/saftır ki giyinmesi ipekten yapılan elbisenin giyinmesi gibidir. Methiyelerin kafiyeleri, ondan başkası için zordur. Yarışılmaz, saf ve hep önde oldukları belirgindir. Kafiyelerim, seni methetmek için müstehcenlikten ve eksiklikten yoksun olarak geldi. Tabiatı akıcı, telaffuzu parlak ve kolay, gariplik karanlığı asla bu kafiyeleri kaplamaz. Suyu bol, itaat ederek sana gelir. Emirle sevk edilmez zorla getirtilmez. Şiirlerim gibi nazmetmeye kalkanı, şiirlerimin süsünden çıkan parlak nurlar, kör eder. Şiir, benim şiirlerimle yarışınca, burnu kesilmiş ve kırık olarak döner” (K. 13, b. 44-51).

أَحَوْكُ مِنَ الْقَصَائِدِ وَشَيْءٌ مَذْحُ
تَقْضَلُهُ عَلَى الْوَشْيِ الْمَحْوُوكُ

“Benim ördüğüm süslü kasidelerimi, örülmüş renk renk süslenen kumaşa tercih edersin” (K. 22, b. 24).

مِدْحٌ لَمْ يَزِدْ عَلَيَّاهُ زِيَادُ
وَهُوَ خَاشٍ رَدَى أَبُو قَابُوسُ
لَا وَلَا حَاكٌ مِثْلُهُنَّ جَرِيرُ
عِنْدَ إِيحَاشِ رَبْعَهُ الْمَانُوسُ

“Benim kasidelerim gibi hiç kimse nazmedemez. Ziyâd (en-Nâbiğa ez-Zübyânî) bile Ebu Kâbûs’un karşısında korkarak

durunca onlar gibi söylemekten aciz kaldı. Cerîr de ayrılığın acısından dolayı gurbet ve özlem hissi duyunca kasidelerim gibi nazmetmeyi beceremedi” (K. 14, b. 37, 38).

Mersiye

Mersiye kelimesi (ا-ر-ث-ا r s a) fiilinin mastarıdır. Ölen kişinin arkasında ağlamak, onun iyiliklerini zikretmek anlamına gelmektedir. Çoğulu “merâsî”dir. İstilahî anlamı ise; ölen kişiyi överek onun yaptığı güzel yönlerini söylemek, ölümün üzerine duyulan üzüntü ve kederi yansıtmaktır (Durrâkî, 1994), s. 73).

es-Sûlî, sadece tek bir mersiye yazmıştır. Şair, bu mersiyesinde halife er-Râzî’nin kardeşinin ölümünden duyduğu acıyı ifade eder ve er-Râzî’ye taziyelerini takdim eder. es-Sûlî, mersiyede Halife er-Râzî’nin kardeşi için şu duyguları ifade eder:

تَعَزَّ يَا خَيْرَ الْوَرَى عَنْ أَخٍ
لَمْ يَشْأَبِ الْإِخْلَاصَ بِاللُّبْسِ
تَعَزَّ عَنْهُ بِنَبِيِّ الْهُدَى
مَحَمَّدٍ أُدْخِلَ فِي الرَّمَسِ
وَهُوَ حَبِيبُ اللَّهِ فِي أَرْضِهِ
مَوْيِدًا بِالْوَحْيِ وَالْقُدْسِ
سَمَّاكَ بِالرَّاضِي لِتَرْضَى بِمَ
تُسَلِّفُ مِنْ أَمْرِ وَمَا تُنْسَى

“Ey insanların en hayırlısı! Vefakârlık, şüphe ile karıştırmayan kardeşin için başsağlığı diler. Tesellide bulunmak için toprağa verilen hidayet peygamberi olan Hz. Muhammed’i hatırla! O da Allah’ın yeryüzündeki sevgilisidir. Vahiy ve Ruh’u’l-Küdüs olan Cibrîl ile teyit edildi. Allah, sana er-Râzî’nin ismini verdi, Allah’ın emirlerini memnuniyetle karşılayıp teslimiyet göstermek için”

كَانَ تَسْيِبًا لِإِمَامِ الْهُدَى
بِالْوَدِّ وَالْأَفْقَةِ وَالْأَنْسِ
وَنِسْبَةِ الْجِسْمِ شَتَاتٍ إِذَا
لَمْ تَتَأَلَّفْ نِسْبَةُ النَّفْسِ
وَكَانَ قَرْعًا ذَاكِيًا غُصْنُهُ
مُهْدَبًا مِنْ خَيْرِ مَا عَرَسَ
وَكَانَ فِي السُّودِّ ذَا هِمَّةٍ
وَكَانَ فِي التَّعَمَّةِ ذَا غَمَسِ

“Hidayet imamına iyi bir kardeş idi. Aralarında dostluk, sevgi ve ülfet vardı. Şayet ruhlar birbirlerine benzemezse, vücutların birbirlerine yakın olması faydasızdır. Senin soyun dünyanın en hayırlı ve en asil soyağcındaki bir daldı. Saygın, şerefli, azimli, nimetlere alışık biri idi.”

لَهْفِي عَلَى مُنْتَخَبِ جِلْمُهُ
أَرْجَحُ مِنْ رَضْوَى وَمِنْ قُدْسِ
أَيِّنَ الْأُولَى كَانُوا شُمُوسَ الْوَرَى
لِيُوثَّ حَرْبٍ غَيْرَ مَا شُمُسِ

“Onun için büyük hasret içindeyim, hüznün duyuyorum. Hüzn ve hasret onun için az, çünkü dün geri dönmez. Ataları nerededir? Onlar insanların güneşi idiler, hakkın nuru ve savaş aslanları idiler.”

فَافْرِسْ لَهُ صَبْرًا يُزِيلُ الْأَذَى
فَالدَّهْرُ لِلْإِنْسَانِ ذُو فَرَسٍ
بِنِعْمٍ مِنْهُ جِسْمُهُ تَارَةً
ثُمَّ تَرَاهُ جَابِسِي الْجَسَنِ
فَلَمْ تَزَلْ فَوْقَ الْمُلُوكِ الْأُولَى
مِنْ عَرَبٍ سَادُوا وَمَنْ فَرَسِ

“Acıyı ve eziyeti yok etmek için sabret! Çünkü dünya musibetleri insana saldırır. İnsan bazen nimetler ve bolluk içinde olur, bazen de dünya, sıkıntıları fırlatır. Sen Arap veya Fars kralların üstünde bir mertebedesin.”

حَوَادِثُ الْأَيَّامِ شَقَّاقَةٌ
تُقَرِّبُ الْمَاتَمَ بِالْعُرْسِ
مَنْ عَزَّ بِالدُّنْيَا هَفَا قَلْبُهُ
وَعَادَ مِنْهُ النَّوْرُ ذَا طَمَسِ
وَزَالَ فِي تَلْوِينِهَا عَقْلُهُ
وَغَالَهُ طَيْفٌ مِنَ اللَّفْسِ

“Zaman dertleri, toplulukları dağıtır. Matemleri, düğünlere yaklaştırır. Dünyanın verdiği sevinçlere güvenenin kalbi üzüntü ile kaplı olur. Nuru, karanlığa dönüşür. Renklenmesinden dolayı da aklı gider. Sürekli sıkıntı ona eşlik eder.”

مَنْيَّةٌ إِنْ لَمْ تُفَاجِ الْفَتَى

كَسَانَتْ لَهُ بِالسُّقْمِ ذَاتَ مَسٍ
فَالْخُلُقُ وَارِدٌ مِنْ رَفِهِ إِلَى
الْمَوْتِ وَذِي عَشْرِ وَذِي خَمْسٍ
أُولَهُمْ مَنْ تَطَيَّرَ آخِرًا
فَهُوَ عَلَيْهِ الدَّهْرُ ذُو حَبْسٍ
حَتَّى يَجْلُوا وَكِفَاتٍ لَهُمْ
وَلَا يُبْرَى الْقَوْمُ مِنْ حَسٍ
وَيَعْتَهُمْ مِنْ بَعْدِ ذَا كَلِّهِ
لِخَابِلِ الْجَنَّةِ وَالْإِنْسِ
تَخْشَعُ أَصْوَاتُهُمْ خِيفَةً
فَلَا تَنَاجِي بِسَوَى الْهَمْسِ

“Ölüm, beklenmeyen anda vaki olmazsa eğer, bir hastalıktan sonra insana ulaşacaktır. Cümle mahlukat, refah ve bolluktan ölüme intikal ederler. On yaşındaki de beş yaşındaki de “ölebilir”. Ölen kimse, henüz dünya ayaklarında tutulan olanları bekler. En son herkes ölür, kavmin bir sesi bile duyulmaz olur. Bu aşamalardan sonra insanların ve cinlerin akıllarını baştan alan kıyamet gününde diriltirler.”

Korkudan sesleri kesilir. Ancak sadece fısıldayarak kendi kendilerine konuşurlar.

فَأَسْأَلُ اللَّهَ إِمَامَ الْهُدَى
فَمَا عَطَاءُ الدَّهْرِ بِالنَّحْسِ
بَقَاؤُكَ الْقَوْرُ لَنَا وَالْغَنَى
نُصْبِحُ فِيهِ مِثْلَ مَا نُمَسِّي
إِنْ غَيَّبَ الْبَدْرُ كُسُوفٌ فَقَدْ
لَا حَتَّ بِسَعْدٍ غُرَّةُ الشَّمْسِ

“Allah, hidayet imamını emniyette kılsın! Çünkü o, dünyanın uğurudur. Aramızda kalman, bizim zaferimiz ve zenginliğimizdir. Sabahları ve akşamları aynı şeyler yaşarız. Güneş tutulması dolunayı gizlerse eğer, güneşin doğuşundan bahtiyarlık görünür” (K. 25).

Hikmet

es-Sûlî'nin kasidelerinde yer alan duygulardan birisi de hikmetli sözlerdir. Şair, hikmetlerinde daha çok zamandan, zamanın musibetlerinden ve onalara karşı sabırdan bahseder. Ayrıca kanaat gibi bir değerden söz eder. Bu tarz ifadeleri şu şekildedir;

خُدْ مِنْ زَمَانِكَ مَا صَفَا لَكَ قَلَمًا
يُغْنِيكَ عَمَّاكَ بِالنَّكَدِ إِذْ مَضَا
وَاصْبِرْ عَلَى غَرَقِ بِنْعَمِي نَلْتَمِهَا
إِنَّ الزَّمَانَ لَمُقْتَضِي مَا أَقْرَضَا
فَهَوِّتْ فِي لَحْ عِلَاكَ عِبَابُهُ
لَا بُدَّ أَنْ تَلْقَى الَّذِي لَكَ قَيْضَا

“Zaman, sana mutluluk verince bu mutluluğu ihmal etme! Çünkü mutluluk geçicidir. Kesin ki onu keder ve gam takip eder. Senin başına gelen sıkıntılara sabret. Çünkü muhakkak ki, zaman sana ödünç verdiği ferahlığı yeniden alacaktır. O anda sıkıntının derinliğine batarsın, üstünü dertler kaplar. Sana verilen ödünç karşısında ödemenden kurtuluş yoktur” (K. 19, b. 6-8)

إِذَا لَمْ يَكُنْ كُلُّ الَّذِي يَسْتَنْهِي الْفَتَى
فَفِي الرَّأْيِ أَنْ يَرْضَى وَيَقْنَعُ بِالشَّقْصِ
وَلَسْتُ كَمَنْ يُمَضِي عَلَى الظَّنِّ حُكْمَهُ
وَيَجْعَلُ إِسْنَادَ الرِّجَالِ عَلَى حُصْ

“İnsan istediği her şeye nail olmazsa, nasibine razı olup kendisine yazılanla yetinmesi gerekir görüşü vardır. Benim verdiğim hükümler şüpheyle bakılmaz. Adamları elde ettikleri mal ve servete göre değerlendirmem” (K. 18, b. 34, 35).

SONUÇ

Türkistan bölgesinden gelip Arap coğrafyasında yaşamış olan Ebu Bekr es-Sûlî, Arapça ile kaleme aldığı eserleriyle Arap edebiyatına büyük katkıda bulunmuştur. Es-Sûlî h 3./ m 9. yüzyılda Bağdat'ta yaşamıştır. Kaynaklarda hayatının ilk yıllarına dair bilgiler bulunmamaktadır. Fakat şairin yazdığı eserlerdeki bilgilere göre kendisi, gençlik yıllarından itibaren ilim ve edebiyat meclislerine ilgi duymuş, şairler ve edipler ile görüşmüştür. Şair, gençlik yıllarından itibaren ilmin tüm dallarıyla

meşgul olmaya başlamıştır. es-Sûlî, zaman içerisinde ilk önce devletin ileri gelenleriyle iletişime geçip onların aracılığıyla sarayda halifelerle dostluk kurmuş, daha sonra nedimlik makamına kadar ulaşmıştır. Halifeler, kendisindeki yeteneği görünce onu çeşitli makamlarda görevlendirmişler, es-Sûlî de onlara hizmet etmiştir. Bundan dolayı şair, vaktinin büyük kısmını ilim ve edebiyata adanmış, çeşitli alanlarda yaklaşık yetmiş altı eser kaleme almıştır.

Şairin yirmi sekiz kasidesi vardır. Bu kasidelerin beyit sayıları 7 ile 91 beyit arasında değişmektedir. Yazmış olduğu bu yirmi sekiz kasidede on farklı vezin ve bahir ile on üç kafiye kullanmıştır. Kasideleri, Arap edebiyatındaki kaside formuna göre nazm edilmiş, zira şekil bakımından bu kasideler mukaddime/nesib veya teşbib, tahallus/girizgâh, maksat ve hatme gibi bölümlerden oluşmaktadır. Şair bu kasideleri; ahenk, akıcı dil, güzel üslup ve edebi sanatlar ile süslemiştir. Muhteva bakımından ise şair, bu kasidelerde medih başta olmak üzere vassıf, fahr, mersiye, hikmet gibi konuları işlemiştir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar, çıkar çatışması olmadığını beyan etmiştir.

Finansal Destek: Yazar, bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflicts of interest to declare.

Financial Disclosure: The author declared that this study has received no financial support.

KAYNAKLAR

- Armutlu, S. (2019). Mülk-i Suhen veya Müflisân-ı Kimyâ Furûş: Enveri ve Nef'î, *Estad Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, sayı 1(2), 425-468.
- Bakkâr, Y. (1982). *Binâ'u'l-kasîde fi'n-nakdi'l-Arabi el-Kadîm*, Dâru'l-endelüs Yayınları.
- Bani Ali, A. (2021). *Arap ve Türk Edebiyatında Kaside*. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Dayf, Ş. (1966). *Târîhu'l-edebi'l-Arabi – el-Asru'l-Abbâsî el-Evvel*. Dâru'l-maârif Yayınları.
- Durrâkî, Z. (1994). *el-Mufidu'l-gâlî fi'l-edebi'l-Câhilî*. Divânu'l-matbû'ât el-Câmi'îye Yayınları.
- el-Anbârî, K. (1985). *Nüzhetu'l-udebâ' fi Tabakâtî'l-udebâ'*. (thk. İbrahîm es-Sâmîrî). Maktabatu'l-manâr Yayınları.
- el-Bağdâdî, H. (1931). *Târîhu Bağdâd*. Dâru'l-kutub el-ilmîye Yayınları.
- el-Hamavî, Y. (1936). *Mu'camu'l-udebâ'*. Vezâretü'l-Maârif Yayınları.
- el-Hanbelî, A. (1989). *Şezerâtu'z-zeheb fi Ahbâri men Zeheb*. (thk. Mahmut el-Arnâ'ût). Dâru İbn Kesîr Yayınları.
- el-Havâtmeh, A. (2010). *Ebu Bekr es-Sûlî ve cühûduhu en-Nakdiyye*. Câmi'atuş-Şarku'l-Evsat, Yayınlanmamış YL Tezi.
- el-Kayravânî, İ. (1981). *el-Umde fi Mahâsiniş-şî'ri ve Âdâbihi ve Nakdihi*. (thk. Muhammed Abdulhamîd). Dâru'l-cil Yayınları.
- el-Merzübânî. (1960). *Mu'cemu's-şu'arâ'*. (thk. Abdusattâr Farrâc). el-Hey'etü'l-'âmme li-kusûri's-sakâfe Yayınları.
- el-Omarî, Ahmed Camâl. (trs). *Ebu Bekr es-Sûlî Hayâtuhu ve Edebuhi ve Dîvânuhu*, Dâru'l-maârif Yayınları.
- es-Sem'ânî. (1912). *el-Ensâb*. (thk. Abdurahmân el-Yemânî vd). Dâru'l-mâarif el-Osmâniyye Yayınları.
- es-Sûlî, E (1977). *Şerhu's-Sûlî li-dîvânî Ebu Temmâm*. (thk. Halef Numân). Dâru'l-Câhiz Yayınları.
- es-Sûlî, E. (1958). *Ahbâru'l-Buhturî*. (thk. Sâlih el-Aştâr). el-Mecma'u'l-ilmî Yayınları.
- es-Sûlî, E.(1979). *Kitâbu'l-Evrâk*, (nşr. Hurt Den). Dâru'l-mesîre Yayınları.
- Farrûh, Ö. (1968). *Târîhu'l-edeb el-Arabî*. Dâru'l-ilm li'l-melâyîn Yayınları.
- Garib, C. (1981). *el-Câhiliye Edeb ve Fen ve Târîh*. Dâru'l-ilm Yayınları.
- İbn Halikân. (1970) *Vefayâtu'l-ayân ve Enbâ'u Ebnâ'u'z-zamân*. (thk. İhsân Abbâs). Dâru Sadir Yayınları.
- İbn Manzûr. (trs) *Lisânu'l-Arab*. Dâru Sâdir Yayınları.
- İbnu'l-Asîr. (1966). *el-Kâmil fi't-Târîh*. Dâru Sâdir Yayınları.
- İbnu'l-Cevzî. (1992). *el-Müntazam fi Târîhi'l-Mülûk*. (thk. Muhammed Atâ). Dâru'l-Kütubi'l-ilmîyye Yayınları.
- Özaydın, A. (2009) "Sûlî Ebu Bekir". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 37/492-293. TDV Yayınları.
- Savran, A. (1995). *Abbâsi Edebiyatında Sûlîler ve Ebu Bekr es-Sûlî*. Atatürk Üniversitesi Yayınları.
- Subhi, H. (1975). *Ebu Bekr es-Sûlî Nâkiden*. Dâru'l-Câhiz Yayınları.